

Dr. Öğr. Üyesi
Özlem YILDIRIM KIRIŞRecep Tayyip Erdoğan Üniversitesi,
Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih
Bölümü
ozlem.yildirim@erdogan.edu.trORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8901-4190>Başvuruda bulundu. Kabul edildi.
Applied Accepted

Eser Geçmişi / Article Past: 03/04/2022 09/05/2022

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.1097731>

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

İktidar ve Muhalefet Ekseninde 1959 Yılı Bütçe Tartışmaları

Budget Discussions of 1959 on the Axis of Power and Opposition

Öz

Bütçe hükümetlerin mali, iktisadi ve sosyal anlayışlarını yansıtan önemli bir vesikadır. Bütçe görüşmeleri, iktidar tarafından kaynakların kullanımına dair bilgi verilmesi, iktidarın sorumluluğunu kuvvetlendirmesi ve mali yapının şeffaf bir biçimde ortaya konulması açısından ilgiyle takip edilen bir süreçtir. Çalışmada TBMM’de 1959 yılı bütçe görüşmelerinde yaşanan gelişmeler değerlendirilmeye çalışıldı. İktidar ve muhalefetin bütçe ve bütçeye konu olan sorunlar üzerinden yaptıkları açıklama ya da eleştirilere değinildi. Demokrat Parti iktidarının son dönemine denk gelmesi nedeniyle 1959 yılı bütçe görüşmeleri, mevcut siyasi atmosferin tahlili bakımından daha önceki yıllarda ki bütçe görüşmelerinden ayrı bir öneme sahiptir.

Muhalefetin eleştirdiği konuların başında bütçe kaynaklarının doğru bir yöntemle kullanılmadığı ve bunun sonucunda ortaya çıkan enflasyon meselesiydi. İktidar ise ortaya konulan projelerle, büyük işler yapıldığını ancak muhalefetin bunu görmezden geldiğini dile getirdi. Gelir ve gider hesapları, mevcut hükümetin takip edeceği iç ve dış politika, ekonomik ve idari işlere dair bilgiler vermesi açısından bütçe görüşmeleri hem iktidar hem de muhalefet tarafından yakından takip edilmiştir. Bütçe görüşmeleri sırasında iktidar ve muhalefete mensup milletvekilleri arasında zaman zaman tansiyon yükselmiş, sert taşmalar yaşanmıştır. Çalışmada muhalefet hangi noktalarda hükümeti tenkit etmiştir? ve iktidarın bu iddia ya da eleştirilere verdiği cevaplar nelerdir? bunun üzerinde durulmuştur. Çalışmada araştırma ve inceleme eserler başta olmak üzere, dönemin ulusal basınında konu ile ilgili haberlere ve TBMM Tutanak Dergisine yer verilmiştir. 20 Şubat’ta başlayan 1959 bütçe görüşmeleri Mecliste yaşanan uzun görüşme ve tartışmaların ardından 1 Mart’ta 515 milletvekilinin 363 kabul, 1 çekimser ve 151 ret oyuyla kabul edildi.

Anahtar Kelimeler: Bütçe Kanunu, Ekonomi, İktisadi Politikalar, İktidar, Muhalefet.

ATIF: KIRIŞ Özlem YILDIRIM, “İktidar ve Muhalefet Ekseninde 1959 Yılı Bütçe Tartışmaları”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 8/2 (Haziran 2022), s. (402-429)

CITE: KIRIŞ Özlem YILDIRIM, “Budget Discussions of 1959 on the Axis of Power and Opposition”, *Journal of History and Future*, 8/2 (June 2022), pp. (402-429)

Abstract

The budget is an important document that reflects the financial, economic and social understanding of the governments. Budget negotiations are a process that is followed with interest in terms of providing information on the use of resources by the government, strengthening the responsibility of the government, and revealing the financial structure in a transparent manner. Since it coincided with the last period of the Democratic Party government, the 1959 budget negotiations have a different importance from the budget negotiations in previous years in terms of analyzing the current political atmosphere. In this study, it was tried to evaluate the developments in the 1959 budget negotiations in the Grand National Assembly of Turkey.

The statements or criticisms of the government and the opposition on the budget and the problems that are the subject of the budget were mentioned. Chief among the issues criticized by the opposition was the inadequacy of the budget resources and the resulting inflation issue. The government, on the other hand, stated that great things were done with the projects put forward, but that the opposition ignored it. Budget negotiations were closely followed by both the government and the opposition, as the income and expense accounts provide information on the domestic and foreign policy, economic and administrative affairs to be followed by the current government. During the budget negotiations, tensions rose from time to time between the deputies of the government and the opposition, and there were fierce debates. At what points did the opposition criticize the government in the study? and what are the responses of the government to these claims or criticisms. In the study, especially the research and examination works, news about the subject in the national press of the period and the TBMM Record Journal were included. The 1959 budget negotiations, which started on February 20, were accepted on March 1, with 363 votes in favor and 151 against, with 1 abstention, after long discussions among 515 deputies in the Assembly.

Key Words: Budget Law, Economy, Economic Policies, Power, Opposition.

Giriş

Hükümet politikalarının uygulama vasıtası olan bütçe, siyasetin merkezinde yer alır. Bütçe önerileri ve bu öneriler üzerine bütçe komisyonları tarafından yapılan çalışmalar, bütçenin siyasi niteliğinin değerlendirilmesi bakımından önemlidir. Hükümet çalışma programı olan bütçede halk adına yapılacak işler tespit edilir. Hükümetlerin planladıkları gelir ve giderleri ayrıntılı bir şekilde çizelge şeklinde gösteren bütçeler, öngörülen zaman aralığındaki gelir ve gider hesaplarının yanı sıra mevcut hükümetin takip edeceği iç ve dış politika, ekonomik ve idari işlere dair içerdiği bilgiler bakımından muhalefet tarafından dikkatle takip edilir. Bütçe çalışmaları aynı zamanda hükümetlerin pek çok sahada takip edeceği yol konusunda da bilgi verir. Demokrat Parti iktidarının önemli bir zaman aralığı olan 1957-1960 sürecine denk gelen 1959 yılı bütçe görüşmeleri iktidar-muhalefet ilişkilerinin en sert olduğu zaman aralığına isabet eder. Özellikle 1957'den sonra DP iktidarı için siyaset, dış politika, ekonomi, basın vs. birçok konuda tartışmaların yoğunlaştığı bir dönemdir. Siyasi iktidarın devamında itici güçlerden birisi olan ekonomi politikaları ve bütçe görüşmeleri hem Türk siyasi yaşamı açısından hem de DP iktidarının gücünü devam ettirmesi bakımından önemli bir konuydu. İktidar ve muhalefet bütçe görüşmeleri üzerinden partilerin uygulama ve icraatlarını savunmuşlar ya da eleştirmişlerdir. 1959 yılında iktidarda yer alan DP,

bütçe müzakereleri sırasında uygulamalarını açıklamaya ve savunmaya çalışırken muhalefet bu uygulamaların eksik ve yerinde olmadığına dair eleştirilerde bulunmuştur. İktidarda yer alan DP, muhalefetin ortaya konulan başarılı işleri görmezden geldiğini, muhalefet ise ülkede ki öncelikli meselenin enflasyon olduğunu iddia etmiştir. Demokrat Parti iktidarının son dönemine denk gelen bu dönem mevcut iktidar-muhalefet ilişkilerinin tahlili, sertleşen siyasi üslup, iktidar ve muhalefet her iki tarafında yaptıkları her uygulamayı haklı bulmaları nedeniyle daha karmaşık ve gergin bir hal almıştır. İktidar ve muhalefet ilişkisinin bütçe müzakereleri üzerinden nasıl şekillendiğini ve bütçe ekseninde ekonomik gidişatın mevcut iktidar açısından ne denli mühim olduğunu göstermesi bakımından görüşmeler dikkate değerdir.

1. Demokrat Parti İktidarının Son Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları ve İktidar-Muhalefet İlişkilerine Yansıması

1950’li yılların sonlarına doğru Demokrat Parti iktidarında ekonomik sıkıntılar kendisini göstermeye başladı.¹ 1954 yılı sonunda başlayan ve birkaç yıl devam eden kuraklık ekonomiyi kötü etkiledi. Tarım ürünlerinde ihracatın durmasıyla ithalat da durdu, döviz sıkıntısı yaşanmaya başladı.² DP (Demokrat Parti), ekonomi üzerindeki denetimini kaybederken alınan tedbirler beklenen istikrar ve güveni sağlayamadı.³ Döviz yokluğundan birçok mal alınamadı, yokluklar arttı, kuyruklar uzadı.⁴ Ülkeye bir bölümünü ABD, bir kısmını Avrupa ülkeleri ve bir bölümünü de IMF’nin karşıladığı yeni bir borç paketi verildi.⁵ 4 Ağustos kararları doğrultusunda kabul edilen istikrar programının sonucu işsizlik başlıca şikâyet konusu haline geldi.⁶ Cumhuriyet tarihinin en sert siyasal mücadelesi olan 1957 seçimleri, CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) için bir var olma, DP için ise bir ölüm kalım savaşı oldu.⁷ DP, 1957 seçimleri sonlandığında iktidarını korumayı başardı ancak aldığı oylardaki düşüş sebebiyle bozgun havası yaşadı. CHP ise yine muhalefetteydi ama aldığı oylardaki yükselmeden dolayı coşkulu oldu.⁸ 1957 seçimlerinden güçlenerek çıkan CHP’si iktidara yönelik eleştirileri gün geçtikçe artırdı. 1958 yılı sonlarına doğru iktidar ve muhalefet

-
- 1 İbrahim Sertkaya, *Demokrasi Yolunda Bir Hayat Adnan Menderes*, Yağmur Yay., 2008, İstanbul, s. 204.
 - 2 Recep Şükrü Apuhan, *27 Mayıs’tan Yassıada Mahkemelerine Menderes*, Timaş Yay., 2010, İstanbul, s.115.
 - 3 Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Çev. Ahmet Fethi, Hil Yay., 1992, Timaş Yay.,s. 146.
 - 4 İ. Sertkaya, “a.g.e.” s. 204.
 - 5 Erik Jan Zürcher, *Moderleşen Türkiye’nin Tarihi*, Çev. Yasemin Saner Gönen, İletişim Yay.,1993, İstanbul, s. 333.
 - 6 Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitapevi Yayınları, 1990, Ankara, s. 228, 4 Ağustos’ta “istikrar Tedbirleri” açıklandı. Bu ekonomi programını yürütmek için “İktisadi Koordinasyon Kurulu” düzenlendi. Alınan kararlar çok sıkı kontrol edilip uygulanmaya konuldu. Esasen 1958 yılında ABD’den 234 milyon dolar kredi ile 400 milyon dolar borç erteleme olmak üzere 759 milyon dolarlık bir kaynak sağlanmıştı. Ülke içinde tüketicileri büyük sıkıntılara sokan karaborsa ortadan kalkmaya başlamıştı. Dolayısıyla da piyasalarda bir hareketlenme başlamıştı. Her ne kadar ekonomide bir rahatlama söz konusu olsa da, Adnan Menderes’in imarına çok önem verdiği, İstanbul Belediyesi için istediği 25 milyon lirayı Maliye Bakanı ve Koordinasyon kurulu geri çevirmişti. Eylül ayında Sanayi Bakanı Sıtkı Yırcalı ile Devlet Bakanı Emin Kalafat ve Ulaştırma Bakanı Fevzi Uçaner Bakanlıktan istifa ettiler, İ. Sertkaya, “a.g.e.” s. 215.
 - 7 Mehmet Ali Birand, Can Dündar, Bülent Çaplı, *Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu*, Milliyet Yay., 1991, İstanbul, s. 137.
 - 8 R. Ş. Apuhan, “a.g.e.”,s. 131.

arasında karşılıklı suçlamaların arttığı bir dönem oldu.⁹ 1957-1960 arası dönemde iki partinin birbirlerine olan bakışı daha da netleşti ve sertleşti. Karşılıklı hatalar bu bakış açısını besledi ve her iki parti de gittikçe kendi iddia ve uygulamalarının doğruluğuna daha fazla inandı.¹⁰

DP tarafından ekonomiyi daha iyi bir hale getirmek üzere, 1958 devalüasyonuyla birlikte Merkez Bankasının kamu sektörüne ve özel sektöre açacağı kredilerle ilgili bir üst limit belirlemesi tedbir olarak görüldü.¹¹ Ancak ihracatta 1958 en kötü yıl oldu ve ihracatın azalması nedeniyle ithalât da düştü.¹² 1958 yılında 315 milyon dolara kadar inen ithalat, 1959 yılında edinilen dış kaynaklarla birlikte 500 milyon dolara yükseldi. İhracat ise 1950'lilerin ilk yılları seviyesinde olmasa da bir artış göstererek 300 milyon doların üzerinde istikrarlı bir eğilim yakaladı. Programın uygulanış yılını takip eden 1959 yılında fiyat kontrolleri, karaborsa azaldı, 1959 yılı fiyatları önceki yıl düzeyinde kaldı.¹³ERCÜMENT YAVUZALP “Menderes’le Anılar” adlı kitapta döneme dair “O dönemde ne siyasi kadroların yeterince tecrübesi vardı, ne de yeterli sayıda yetişmiş eleman. Üstelik yetişmiş elemanlardan gereği gibi yararlanıldığını da pek söyleyemeyiz. Bunun nedenlerini değerlendirirken, o günlerin koşullarını göz önüne almak zorundayız” değerlendirmesiyle siyasi kadrolar ve bu kadrolarda görev alanların eksikliklerine atıfta bulunmuştur.¹⁴ Ekonomik ilişkiler ve ekonomik yapı bir toplumun bütün kurumlarını tek başına belirleyen bir güce sahip olmasa da bütün toplumsal kurumlara tesir edecek bir özellik taşır. Bu nedenle siyaset toplum ilişkisinin şekillenmesinde ekonomik faaliyetlerin nasıl oluştuğu ya da oluşturulduğu önem arz eder.¹⁵ DP’nin 1958 Ağustosundan başlayarak uygulamaya koyduğu ekonomik istikrar programı, halkın kendisine olan sempatisini korumasını sağladı. 359 milyon dolara ulaşan yeni krediler 1957-1958 arası en kötü dönemini yaşayan ekonominin düzeltilmesi amacıyla kullanıldı. Ancak istikrar programı başarı kazansa da DP kent merkezlerini, aydınları ve son dönemde kendisini eleştiren basının desteğini kazanamadı.¹⁶ Tek parti döneminden hemen sonra başlayan iktidar muhalefet ilişkisi kendine has bir durum ve şartlar taşıyordu.¹⁷ DP iktidarı bu dönemde halkın desteğinden mahrum olduğu kuşkusuna kapıldı.¹⁸ Hürriyet Partisinin kendisini feshederek CHP’ye katılması bir güç birliği olarak görüldü.¹⁹ İsmet İnönü, 16 Kasım 1958 yılında Kocaeli CHP İl Kongresine gönderdiği mesajda “iktisadi hayatımız, milletimizi en vahim çıkmazlara

9 Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayınevi, 2004, Ankara, s. 514,520.

10 R. Ş. Apuhan, “a.g.e.”,s.131.

11 M. Öğüt Yazman, *Türkiye’nin Ekonomik Gelişmesi*, Tisa Matbaacılık, 1974, Ankara, s. 113.

12 “İktisadi ve Mali Sahada”, *Akis*, 7 Mart 1959, s.19, Bkz. 1950’lerin başındaki iktisadi büyümeden etkilenen kitlelerin beklentileri 1955’ten itibaren hayal kırıklığına dönünce hükümetin meşruluğu giderek artan bir biçimde sorgulanır hale gelmeye başlamıştır, Suna Killi, 27 Mayıs 1960 Devrimi, Kurucu Meclis ve 1961 Anayasası, Boyut Matbaacılık, 1998, İstanbul, s. 41, 42.

13 Hüseyin Yücel, *Cumhuriyet Ekonomisinin Kuruluşu ve Gelişimi*, Türkiye Barolar Birliği Yay. ,2017, Ankara, s. 208.

14 ERCÜMENT YAVUZALP, *Menderes’le Anılar*, Bilgi Yayınevi, 1991, Ankara, s. 89,90.

15 Ensar Yılmaz, *Türkiye’nin Demokrasiye Geçiş Yılları*, Birey yayıncılık, 2008, İstanbul, s. 41.

16 Kemal H. Karpat, *Türkiye’de Siyasal Sistemin Evrimi (1876 -1980)*, Çev. Esin Soğancılar, İmge Kitapevi Yay., 2007, Ankara, s. 147.

17 R. Ş. Apuhan, “a.g.e.”,s.118.

18 Suna Killi, *1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler*, Boğaziçi Üniversitesi Yay., 1976, İstanbul, s. 132.

19 Tefvik Çavdar, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi*, İmge Kitapevi Yayınevi, 2008, Ankara, s. 72.

sürüklemiş olanların getirdiği neticelerle pençeleşmektedir” sözleriyle o yıllarda Türkiye’nin içinde bulunduğu yoğun ekonomik sorunları, DP iktidarının takip ettiği ekonomik politikaya yükledi.²⁰ Toplumdaki muhalefetin yaygınlaşmasında ve muhalif olan partilerin güç kazanmasında iktidarın diğer partiler üzerinde uyguladığı baskı siyasetinin de etkisi oldu.²¹ Başlangıçtaki liberal ekonomi politikasına karşın sonradan ortaya çıkan enflasyon, zamlar, devalüasyon, ithal kısıtlılığı tüketicilerde memnuniyetsizliklere neden oldu.²² DP, 1959’un sonlarına doğru Türk lirasının on bir yıldır sabit tutulan dış değerini düşürmek mecburiyetinde kaldı. Batı’dan borçların ertelenmesi ve yeni kredi isteklerine karşı şart koşulan bir dizi istikrar tedbirleri alındı.²³ Üretimde yavaşlamanın devam etmesi, 1959 ve 1960 cari hesaplarında artan açıklar sebebiyle ekonomik ve politik olarak zayıflayan DP hükûmeti direnç gösteremedi.²⁴ 1959 yılında muhalefet cephesinde önemli ölçüde bir birlik sağlanması ve iktidar tarafından da Vatan Cephesi tesis edilmesiyle TBMM’ndeki çalışmalarda istikrar kalmadı. Bu istikrarsızlık nedeniyle artık Meclis düzenli olarak toplanamadı. Meclis toplanmadığı gibi toplandığı zamanlarda ya görüşmeler çok kısa sürdü ya da iktidar ve muhalefet arasında şiddetli kavgalar meydana geldi.²⁵

2. 1959 Mali Yılı Bütçe Tasarısı

1959 yılı mali bütçe tasarısının hazırlanması için Maliye Bakanlığında yoğun bir mesai harcanmış yapılan çalışmaların esasını tasarruf amacı teşkil etmiştir. Bütçenin fazla olmaması için cari masrafların kısılmasına karar verilerek 1959 bütçe tasarısının en kısa sürede tamamlanıp Meclis iç tüzüğü gereğince 30 Kasım 1958 tarihinde Meclis başkanlığına verileceği bildirilmiştir. Küçük memurların durumunun da dikkate alındığı tasarıda 250 liraya kadar maaşları olan memurlara 50 lira dar gelirli ödeneceği belirtilmiştir.²⁶ Bütçe tasarısı hakkında konuşan Maliye Bakanı Hasan Polatkan, 1959 yılı bütçesinin yeni bir vergi ortaya koymadan uygulanacağını ifade etmiştir. Tasarıda yatırımlar için 2, cari masraflar için 4,5 milyar lira ayrılmıştır.²⁷ 1959 yılı bütçe tasarısının görüşmeleri, Bütçe Komisyonu Başkanı Halil İmren’in konuşması ile başlamış, daha sonra Maliye Bakanı Hasan Polatkan bütçeyi izah eden bir konuşma yapmıştır. Meclis Başkanı Refik Koraltan, Koordinasyon Bakanı Sebati Ataman, Devlet Bakanı Muzaffer Kurbanoglu ve Meclisin diğer ihtisas komisyonlarının başkan ve üyeleri de toplantıya katılmışlardır. Maliye Bakanı iki saat otuz beş dakika süren bir konuşma yapmıştır.²⁸

Meclis bütçe tasarısı görüşmeleri sırasında sert tartışmalar yaşanmıştır.²⁹ Sağlık Bakanlığının bütçesinin görüşülmesi sırasında Sağlık Bakan Dr. Lütfi Kırdar ile CHP’li Dr. Suphi Baykam

20 S. Killi, “a.g.e.”, s. 131.

21 Süleyman Güngör, *Muhalefette CHP*, Alternatif Yayınevi, 2004, Ankara, s. 473.

22 Cemal Anadol, *Türk Siyaset Tarihinde Demokrat Parti*, Yeni Kuvayı Milliye Yayınevi, 2004, İstanbul, s. 84.

23 Mete Tuncay, Cemil Koçak vd., *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye (1908 – 1980)*, Cem Yayınevi, 1989, Ankara, s. 186.

24 F. Ahmad, “a.g.e.”, s. 146.

25 M. Albayrak, “a.g.e.”, s. 523.

26 “1959 Yılı Bütçesi 4,5 Milyar Lira”, *Vatan*, 16 Kasım 1958, s.1.

27 “Bütçe 6 Milyar Lira”, *Vatan*, 2 Aralık 1958, s.1.

28 “1959 Bütçe Görüşmeleri Başladı”, *Vatan*, 18 Aralık 1958, s.1.

29 S. Güngör, “a.g.e.”, s. 493.

arasında yaşanan gerginlik tansiyonu daha da yükseltmiştir.³⁰ Tartışılan konulardan birisi de Çalışma Bakanlığının bütçesinin görüşülmesi esnasında ortaya çıkan grev hakkı meselesi olmuştur. CHP milletvekilleri ile DP Bursa milletvekili Recep Kırım, İstanbul milletvekili Rüştü Güneri grev hakkını savunurken çoğunluğu DP milletvekillerinden oluşan grup, İnsan Hakları Evrensel Beyanamesinde grev hakkının yer almadığı gerekçesiyle konu aleyhinde görüş bildirmişlerdir.³¹ Bütçe komisyonu 1959 yılı bütçe kanunu tasarısı üzerindeki çalışmalarını tamamlamış ve bütçe 5.980.630.000 lira olarak belirlenmiştir. 1959 bütçe tasarısında bu tutarın 4.061.816.000 lirası cari giderlere, 1.918.813.204 lirası yatırımlara ayrılmıştır. Tasarının basılmak üzere Meclis matbaasına gönderildiği ve basım işleminden sonra milletvekillerine dağıtılıp görüşmelere başlanacağı ifade edilmiştir.³² Meclis Genel Kurulunda görüşülecek olan tasarı 700 sayfalık bir kitap halinde hazırlanmıştır.³³

3. 1959 Yılı Bütçe Görüşmelerinin Başlaması

Hükümet politikalarını uygulama aracı olan bütçe, politik sürecin merkezinde yer alır. Bu açıdan bütçe üzerinde çalışma aslında siyaset çalışmasıdır. Bütçe teklifleri ve bu teklifler üzerinde bütçe komisyonları tarafından yapılan değişikliklerin ekonomik dağılımı, bütçenin siyasi niteliğinin değerlendirilmesi bakımından önemlidir.³⁴ Hükümetlerin belirli bir süre için planladıkları gelir ve giderlerin türlerine göre ayırıp ayrıntılı bir şekilde gösteren çizelge olan bütçeler, tasarlanan süre zarfındaki gelir ve gider hesaplarının yanında mevcut hükümetin takip edeceği iç ve dış politika, ekonomik ve idari işlere dair içerdiği bilgiler bakımından da önem arz eder. Bütçe çalışmaları hükümetlerin sağlık, milli eğitim, milli savunma ve bayındırlık gibi sahalarda takip edeceği yol konusunda da bilgi verir.³⁵ Hükümetin çalışma programı olan bütçede, halk adına yapılacak işler tespit edilir.³⁶

1959 yılı bütçesi iki aya yakın Bütçe Komisyonunda tartışıldıktan sonra tasarı şeklinde basılarak milletvekillerine dağıtılmıştır.³⁷ 1959 mali yılı bütçe kanun tasarısının görüşülmesine, 20 Şubat 1959 da TBMM'nde başlanmıştır. 1959 yılı bütçesi, 5 milyar 980 milyon 630 bin lira olarak Meclis Genel Kuruluna sevk edilmiştir. Meclis'te, bütçeyi takdim konuşmasını Maliye Bakanı Hasan Polatkan yapacaktı. Daha sonra, CHP Meclis Grubu adına Ankara Milletvekili İsmail Rüştü Aksal ve DP Meclis Grubu adına da Manisa Milletvekili Samet Agaoğlu'nun bütçenin tümü

30 “Bütçe Komisyonunun da Dün Sert Tartışmalar Oldu, *Vatan*, 22 Ocak 1959, s.1.

31 “Bütçe Komisyonunda Grev Hakkı Tartışıldı”, *Vatan*, 30 Ocak 1959, s. 1, Bkz. *CHP Kırşehir milletvekili Fazıl Yalçın: “Demokrasi haklarını koruyan ve tanıyan bir nizamın adıdır. Bugün için grevin zamansız olduğunu iddia pek basiretli bir görüş olmasa gerektir. Zira, sosyal hadiseler muayyen bir buhran noktasına eriştikten sonra tazyik ile durdurulamaz Bu itibarladır ki hükümetlerin istikbale muzaf tedbirler alması bizim menfaatimizin kaçınılmaz bir icabıdır.” “Bütçe Komisyonunda Grev Hakkı Tartışıldı”, *Vatan*, 30 Ocak 1959,1.*

32 “Bütçe 5.980.630.000 Lira Olarak Bağlandı”, *Vatan*, 13 Şubat 1959, s. 1.

33 “Bütçe Görüşmeleri Cuma Günü Başlıyor”, *Vatan*, 16 Şubat 1959, s.1.

34 Mehmet Selim Bağlı, “*TBMM'nin Bütçe Hakkı Kullanımı Durumu: 5018 Sayılı Kanun Sonrası Bütçe Kullanımı Hakkında Etkinlik Düzeyinin Ölçümü*”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014, s. 19.

35 Gürhan Kınalı, *Bütçe Görüşmeleri Ekseninde Türkiye Ekonomisi (1946- 1950)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2009, s. 7.

36 Mehmet Selim Bağlı, “*a.g.t.*”, s. 28.

37 “1959 Bütçesinin Meclis'teki Görüşmesi Bugün Başlıyor”, *Vatan*, 20 Şubat 1959, s.3.

üzerine görüşlerini bildireceklerdi.³⁸ Birçok milletvekili bütçenin üzerine konuşma yapmak üzere öncesinde isimlerini Başkanlık Divanına yazdırmıştı. Çalışmaların Mecliste Şubat ayı sonuna kadar tamamlanacağı, Genel Kurulun, alacağı bir kararla günde iki oturum yapılması ve daha sonra çalışmalara gecede devam edeceği aktarılmıştır.³⁹ Bütçe görüşmelerinin başlama saatinden önce, CHP ve DP milletvekilleri salonda yerlerini almışlardı. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü ile Genel Sekreter Kasım Gülek Meclise gelmişlerdi. Mahmut Gologlu'nun başkanlığında açılan oturumda, Londra'da yaşanan uçak kazası nedeniyle Meclis adına Başbakan Adnan Menderes'e çekilen telgrafa, Menderes tarafından gönderilen cevabi teşekkür okunmuştur. Başkanlık Divanının isteği üzerine, saatleri daha sonra tespit edilmek üzere öğleden önce ve sonra olmak üzere günde iki oturum yapılması önerisi oya sunulmuş ve kabul edilmiştir.⁴⁰ Meclisteki bütçe görüşmeleri Maliye Bakanı'nın bütçeyi takdim konuşmasıyla başlamıştır.⁴¹ Maliye Bakanı Hasan Polatkan konuşmasında:

“1959 yılı bütçe lâyihaları ile muvazeneyi umumiyeye dâhil daireler için 5.980.630.000 lira tahsisat teklif olunmaktadır Bu tahsisatın 4.061.816.796 lirası cari masraflara, 1.918.813.204 lirası yatırımlara taallük etmektedir. Teklif olunan bu tahsisat 1958 yılında kabul buyurulan tahsisattan % 33,6 nispetinde 1.505.077.600 lira fazladır. Bütçelerin heyeti mecmuası yani umumi muvazene ve mülhak bütçeler bir arada, nazarı dikkate alındığı takdirde âmme hizmetleri için talep olunan tahsisat t 6.231.821.805 liraya baliğ olmaktadır. Bu tahsisatın 4.218.476.527 lirası cari masraflara, 2.013.345.278 lirası da yatırımlara aittir” sözleriyle bütçeye dair istatistiksel bilgiler vermiştir.⁴²

Demokrat Partili Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın 1959 yılı bütçesini takdim konuşması 3 saat sürmüştür. Polatkan, bütçe hazırlandığı tarihlerde iç ve dış iktisadi olaylar, takip edilen malî politikanın ana hatları, DP iktidarı döneminde yapılan sermaye yatırımları ve 1958 bütçesi tatbikatıyla 1959 bütçe tasarısının genel tahlili üzerinde durmuştur. Maliye Bakanı konuşmasında ziraî kazançlardan vergi alınmasına dair bir kanun tasarısının hazırlandığını da açıklamıştır.⁴³ Hasan Polatkan ABD, Fransa ve Avrupa Devletleri gibi dünya ekonomisinden örnekler vererek bu ülkelerin 1958 yılına dair ekonomik değerlendirmelerini yapmıştır. Dünya ekonomisinin genel durumu hakkında özet değerlendirmelerinden sonra 1958 senesinde dünyanın iktisadi bakımdan daha güç şartlar içinde bulunduğunu söylemiştir. Sanayileşmiş memleketlerde ekonomik büyümenin belli bir süre negatif seyrettiği, az gelişmiş memleketlerin de enflasyonun tehdidi altında kaldığını ifade etmiştir.⁴⁴ Polatkan, kısa bir süre içinde altın fiyatlarında % 34,6 nispetinde bir gerileme olduğunu,

38 “Meclis Bugün Bütçeyi Görüşmeye Başlıyor”, *Ulus*, 20 Şubat 1959, s.1, “Bütçe Müzakeresi Sakin Başladı”, *Milliyet*, 21 Şubat 1959, s.1.

39 “Bütçe Görüşmeleri”, *Ulus*, 20 Şubat 1959, s.5.

40 “Basiretsiz Politikanın Yükünü Çekiyoruz”, *Ulus*, 21 Şubat 1959,1, Gatwick'te 17 Şubat 1959 da Başbakan Adnan Menderes bir uçak kazası geçirdi. 14 kişinin hayatını kaybettiği kazadan Başbakan Menderes sağ kurtuldu, Rıdvan Akın, *Gazi'den Günümüze Cumhurbaşkanlığı (1923-2007)*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009, s.70.

41 “Basiretsiz Politikanın Yükünü Çekiyoruz”, *Ulus*, 21 Şubat 1959, s.1.

42 “1959 Yılı Bütçe Müzakeresi Yumuşak Hava İçinde Başladı”, *Akşam*, 21 Şubat 1959, s.1.

43 “DP'nin Mali ve İktisadi Politikası”, *Ulus*, 21 Şubat 1959, s.1.

44 *TBMM Tutanak Dergisi*, XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:40, 20.02.1959, s. 280, “İktidarımız, iş başına geldiği tarihten beri memleketimizin kalkınması ile doğrudan doğruya alakalı bulunan ucuz ve bol miktarda elektrik enerjisi istihsalı hususunda büyük gayretler sarf ederek müstakbel nesillerin şükranla

spekülatörlerin bu metaa olan talebinin hissedilir derecede azaldığını, suni surette yükselmiş olan bina ve arsa fiyatlarında daha bariz düşüşler görüldüğünü aktarmıştır.⁴⁵ Hükûmet olarak iktisadi politikalarının başlıca hedefinin milletin hayat seviyesinin muasır medeni memleketlerdeki seviyeye hızla ulaştırılması olduğunu belirten Polatkan ayrıca Türkiye'nin Avrupa içindeki rolünü yerine getirebilmesi için iktisaden güçlü bir hale gelmesi gerektiğini ifade etmiştir. Konuşmasında Türkiye'de ki hızlı nüfus artışına da vurgu yaparak:

“1950'den den bu yana 8 sene içinde çok büyük işler yapılmıştır. Fakat önümüzde daha birçok büyük işler bizleri beklemektedir. İktisadi kalkınma davamızın bir an evvel tahakkukunu zaruri kılan diğer mühim bir amil de nüfusumuzda seneden seneye kaydedilen süratli artıştır. Türkiye'nin nüfusu 1960'da 27,5 milyon, 1965 de 31.3, 1970 de 35,5 milyona çıkacak ve 1975 senesinde yani 17 sene gibi nispeten kısa bir süre içinde 40 milyona vasıl olacaktır. Türkiye 17 sene sonra Avrupa'da Almanya, İtalya, İngiltere ve Fransa'dan sonra nüfus bakımında beşinci büyük devlet haline gelecektir” sözleriyle artan nüfusa paralel olarak yapılacak işlerin özellikle de iktisadi kalkınmanın önemini belirtmiştir.⁴⁶ Polatkan, takip edilecek iktisadi ve mali politikanın esaslarını 5 madde de şu şekilde sıralamıştır:

“1.Bütçelerin iktisadi bünyeye uygun tasarrufa bağlı ve dengeli olarak tanzim ve uygulaması, 2. İktisadi devlet teşekkülleri ve müesseselerinin çalışma programlarını bir yenilemeye tabi tutarak bu teşekkül ve kurumların kendi kendilerine yeter bir hale getirilmesi, 3.Banka kredilerinin kurgusal maksatlara tahsisini önleyecek denetlemenin takviyesi, 4.Akla uygun ve tabii bir fiyat nizamının tesis ve idamesi, 5.Dış ödeme olanaklarının artırılması ve madde bolluğu teminidir.”⁴⁷ Hazırlanmış olan tasarıyla zirai işletmelerin tamamının vergilendirilmesinin hedef tutulmadığı, lâyihanın öncelikli olarak küçük çiftçi ve küçük zirai işletmeyi sağlam esaslara göre ayırarak vergi dışı bıraktığı dile getirilmiştir. Maliye Bakanı asırlardan beri ihmal edilmiş olan vatanın, her sahada donatılarak iktisadi geleceğin daha güvenli bir hale getirilmesinin esas hedef olduğunu ifade etmiştir. Halkın lâyük olduğu refah seviyesine ulaşmasının ve daha mesut yaşama imkânına kavuşmasının çok yakın olduğunu söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.⁴⁸

4. Bütçe Görüşmelerin Üzerinden CHP'lilerin Tenkitleri

Mecliste, Hasan Polatkan'ın konuşmasından sonra Başkan Vekili Goloğlu'nun isteği üzerine görüşmelere ara verilmiş aradan sonra CHP grubu adına konuşması 63 sayfa tutan İsmail Rüştü Aksal kürsüye gelmiştir.⁴⁹ TBMM 1959 Bütçesinin müzakeresinde, CHP Meclis Grubu adına Ankara Milletvekili İsmail Rüştü Aksal hükûmete itimat oyu vermeyeceklerini söyleyerek konuşmasına başlamıştır. Konuşmasında:

anacağı ana tesisleri kurmuş ve kurmakta bulunmuştur, İktidarımız, iş başına geldiği tarihten beri memleketimizin kalkınması ile doğrudan doğruya alâkalı bulunan ucuz ve bol miktarda elektrik enerjisi istihsalı hususunda büyük gayretler sarf ederek müstakbel nesillerin şükranla anacağı ana tesisleri kurmuş ve kurmakta bulunmuştur”, TBMM Tutanak Dergisi, XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:40, 20.02.1959, s. 290.

45 TBMM Tutanak Dergisi , XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:40, 20.02.1959, s. 285.

46 “Bütçe Müzakeresi”, *Akşam*, 21 Şubat 1959, s.5.

47 “Bütçe Müzakeresi”, *Akşam*, 21 Şubat 1959, s.5.

48 “Bütçe Müzakeresi”, *Akşam*, 21 Şubat 1959, s.5.

49 “Polatkan 3 Saat Konuştu”, *Akşam*, 21 Şubat 1959, s.5.

“Şimdiye kadar takip edilen basiretsiz politikanın en büyük mağdurları olan orta halli aileler, dar ve sabit gelirli vatandaşlar yeni kararların başlıca kurbanları durumuna düşmüşlerdir, muhalefetin ikazları dinlenseydi Türk vatandaşı bugün basiretsiz politikanın bedelini bu kadar ödemeyeceklerdi. Bugün Türk vatandaşının katlanmak zorunda kaldığı ağır külfetler, siyasi murakabesizliğin sonunda, vatandaşa ne kadar pahalıya mal olduğunu açıkça göstermesi bakımından ibret vericidir. Bir hükümet ki, muhalefetin yıllarca bu kürsüden yaptığı ikaz ve tavsiyeleri hiçe sayar, sonra bir dış yardım olmaksızın kurtuluş çaresi bulamayınca bu yardımı temin için aynı tavsiyeleri kabul etmek zorunda kalır. Ve bu hükümet hâlâ işbaşındadır” sözleriyle muhalefet olarak hükümete yaptıkları uyarıların dikkate alınmayışının sonuçlarının görüldüğünü aktarmıştır.⁵⁰

Hükümetin yıllardır Türk parasının değerinin korunması hususunda azami dikkat ve itina gösterildiğini iddia etmesine rağmen paranın değerinin yüzde 229 oranında düşmesine neden olduğunu belirtmiştir.⁵¹

CHP sözcüsü Aksal, yatırımların keyfi bir şekilde yapıldığını, enflasyonun tehlike arz ettiğini, dar gelirlilere yüklenen yükün büyük olduğunu ifade etmiştir.⁵² İthalât imkânlarının daralması, ihracat gelirlerinin mühim bir kısmının borç taksitlerine ödenmesi, dış ticaretin normal kanallardan ve usullerden gittikçe uzaklaşmasının, ekonominin hakiki ihtiyaçlarına uygun bir ithalât programı yapılmasına imkân bırakmadığını söylemiştir. Mevcut sanayi için gereken hammadde, yedek parça ve işletme malzemesinin yeterli derecede ithal edilemediğinden, son yıllarda sanayiinin kapasitesinin ancak %45’i civarında çalışmaya mecbur kaldığını söylemiştir. Sanayiinin çok düşük kapasite ile çalışmaya mecbur kalmasının ise maliyetlerin yükselmesinde önemli bir etken olduğunu belirtmiştir.⁵³ CHP adına söz alan Ankara Milletvekili İsmail Rüştü Aksal bütçeyi geniş bir şekilde inceleyerek tenkit etmiştir. İsmail Rüştü Aksal konuşmasında şu sözlerle hükümetin ekonomi yönetimini eleştirmiştir:

“Muhterem arkadaşlarım, 1959 Bütçesinin Yüksek Heyetinizde tetkik ve müzakeresi, geçmiş yılların bütçelerine nazaran tamamen farklı iktisadî ve mali şartlar içinde cereyan etmektedir. Bilindiği gibi, 1958 bütçesinin kabulünden sonra, Ağustos başında gerek yabancı

50 “Basiretsiz Politikanın Yükünü Çekiyoruz”, *Ulus*, 21 Şubat 1959, s.1.

51 “Bütçe Müzakeresi Sakin Başladı”, *Milliyet*, 21 Şubat 1959, s.5.

52 “Aksal ‘Hükümete İtimat Oyu Vermeyeceğiz’ dedi”, *Akşam*, 21 Şubat 1959, s.1.

53 *TBMM Tutanak Dergisi*, XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:40, 20.02.1959, s.317. “DP hükümetlerinin zihniyetinde ise, bugün karşılaştığımız acı vakıalara rağmen hâlâ en ufak bir değişiklik olmadığını son hâdise ve kararlarla ilgili olarak yapılan resmî beyanlarda ve propaganda edebiyatında görmek mümkündür. Düne kadar olduğu gibi, bugün de, vatandaşı, oyalamak ve yanıltmak gayretini güden bu zihniyet ve tutumun, memleketi yarın bugünkünden çok daha vahim emrivakilerle karşı karşıya bırakacağından asla şüphe edilmemelidir, *TBMM Tutanak Dergisi*, XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:40, 20.02.1959, s.324. Bugün vatandaş, bu yeni fiyat yükselişi vakiasının çaresizliği içinde büsbütün bunalmış bir haldedir, inhisar Maddelerine Devlet Teşekküllerinin mamullerine ve hizmet tarifelerine, su, havagazi, nakliye vesaire gibi mahallî hizmet tarifelerine bir biri ardınca yapılan büyük zamlar, fiyatları büsbütün kamçulamış orta halli aileler, işçi, küçük çiftçi, memur, emekli, dul ve yetimler gibi dar ve sabit gelirli vatandaşlar için hayat pahalılığı ve geçim zorluğunu bir kat daha artırmıştır. Nitekim daha evvel işaret ettiğimiz gibi, Ankara geçim endeksine dâhil fiyatlar, 1958 başından Aralık 1958 senesi sonuna kadar %37,8 gibi görülmemiş bir nispette artmıştır. Memur, emekli, dul ve yetim maaşlarına yapılan zamlar, daha bugünden bu yeni fiyat yükselişleri ile geniş ölçüde tesirsiz bir hale gelmiştir”, *TBMM Tutanak Dergisi*, XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:40, 20.02.1959, s.326,327.

memleketlerle olan mali münasebetlerimizle gerek iktisadi ve mali hayatımızda derin tesir ve tepkiler yaratan ehemmiyetli hâdiseler vuku buldu ve kararlar alındı. Hükûmet, bu hâdiselerle ilgili olarak, iktisadi ve mali sahada ulaşılan «yani merhale» nin mesut neticeleri olarak ilân etmekte ve şimdiye kadar takip edegeldiği politikanın muvaffakiyetine bir delil olarak ileri sürmektedir. Hakikatte ise, bu hâdiseler, yıllardan beri başta C.H.P. olmak üzere muhalefet tarafından zamanında yapılan tenkit ve ikazlara rağmen, D.P. hükûmetlerince ısrarla takip olunan hatalı ve basiretsiz politikanın, sonun da tam bir mahkûmiyetle neticelendiğini, enflasyonu bertaraf ve iktisadi hayatta temelinden sarsılan istikrarı yeniden tesis etmek maksadıyla alınan kararlar ise, mahiyet, muhteva ve hedefleri itibariyle memlekete çok pahalıya ve vatandaşa ağır fedakârlıklara mal olan bir «tasfiye hareketine» girildiğini bütün acılığı ve açıklığı ile önümüze sermiş bulunmaktadır.”⁵⁴

İsmail Rüştü Aksal enflasyonun neticeleri üzerinden konuşmasına şu şekilde devam etmiştir. “*Filhakika, 1954 - 1955 yıllarından itibaren belirli bir hal almaya başlayan enflasyon hareketi, son yıllarda iktisadi hayatımızı ve içtimaî bünyemizi, dış memleketlerle olan mali münasebetlerimizi temelinden sarsacak bir hız ve genişlik aldı.*⁵⁵ Bu hal, bütün ekonomimizi altüst edecek ve gelişme imkânlarını baltalayacak bir tehlike arz etmeğe başladı” şeklinde ki değerlendirmesiyle enflasyonun hissedilen etkisine vurgu yapmıştır.⁵⁶ Aksal, 1953-1956 döneminde gayrisafi millî hâsılanın yatırımlara ortalama % 13,7 si tahsis edilebildiğini, bu oranın Suriye gibi siyasi ve iktisadi istikrarsızlıklar içinde bulunan ve sınırlı dış imkânlarla sahip olan bir memlekette % 17,5 olduğunu belirtmiştir. İsrail’in, aynı devrede Türkiye’de ki yatırımın iki misline yakın yatırım gayreti gösterdiğini söylemiştir.⁵⁷ Aksal, son sekiz yıldan beri elde edilen dış imkânlarla ve müsait iç ve dış şartlara rağmen ülkenin neden enflasyonla karşı karşıya kaldığı sorusunu yöneltmiştir. Aksal, buna cevap olarak DP hükûmetlerince özellikle 1954-1955 yıllarından itibaren takip edilen bütçe politikalarını, iktisadi kalkınmanın hem sebebi ve hem de neticesi olarak gösterilmek istenen enflasyonist kredi politikasını göstermiştir. 1954 yılından itibaren sadece propaganda amaçlı kamuoyuna denk olarak sürülen bütçelerin her yıl büyük açıklar verdiğini ve bu açıkların hazine kaynakları ile kapatıldığını söylemiştir.⁵⁸ DP hükûmetlerinin para politikasında değişik metotlara başvurmasını eleştiren Aksal, bu durumun Maliye Bakanı ve hükûmeti zor bir duruma düşürdüğünü

54 “Aksal’ın Konuşması”, *Ulus*, 21 Şubat 1959, s.1.

55 “Aksal’ın Konuşması”, *Ulus*, 21 Şubat 1959, s.1.

56 “Aksal’ın Konuşması”, *Ulus*, 21 Şubat 1959, s.2.

57 *TBMM Tutanak Dergisi*, XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:40, 20.02.1959, s.331.

58 “İ. R. Aksal’ın Konuşması”, *Ulus* 21 Şubat 1959, s.2, “İktisadî Devlet Teşekkülleri ve benzeri müesseselerin Merkez Bankası Emisyonları tarafından karşılandığına da işaret eden Aksal, bu müesseselerin 1959 başında çektiği avansların 2 milyar 448 milyon lira ya yükseldiğine, buna göre bütçe açıkları için hazinenin Merkez Bankasına borçlandığı miktarın 1958 Ağustosunda başında 8 milyar 113 milyon lirayı bulduğunu, hâlbuki 1950’nin 27 Mayısında Devlet Teşekkülleri ve benzeri müesseselerin Merkez Bankasına olan borcunun 774 milyon liradan ibaret olduğuna, sekiz yıl içinde bu borçların 2 milyar 339 milyon lira gibi muazzam bir yekûna yükseldiğine işaret etmiştir. İstatistik Umum Müdürcüğüne, 1955 yılı başlangıç yani yüz addedilmek üzere 137 madde üzerinde hazırlanan geçinme endeksine göre ise durumun vahameti daha da göze çarpacak bir mahiyet arz etmektedir. Nitekim bu endekse göre fiyatlar 1958’in 1.inci ayına nazaran Aralık sonunda %37.8 artış kaydetmiştir. Arkada bıraktığımız yıl içinde fiyatlardaki yükselişin vahametini daha iyi belirtmiş olmak için, sadece 1958 yılı içinde geçinme endeksine dâhil fiyatlarda vaki olan artış nispetinin, 1948 den 1953 yılına kadar geçen 5 yıl içinde kaydedilen artışın 3 mislinden fazla olduğuma bilhassa işaret etmek isterim”, “Aksal’ın Konuşması”, *Ulus*, 21 Şubat 1959, s. 2.

aktarmıştır.⁵⁹ Aksal, DP'nin iktisadi ve mali politikanın sonucu ortaya çıkan enflasyon, hayat pahalılığı ve fiyat artışlarının mesuliyetini yükleyecek bir omuz aradığını bu amaçla Millî Korunma Kanununun tatbik edildiğini belirtmiştir.⁶⁰ Aksal, hükûmetin “*ucuzluk devam edecektir, fiyatların daha da düşürülmesi hususunda tedbirlerimiz birbirlerini takip etmektedir*” sözlerine atıfta bulunarak Millî Korunma Kanununun 1956 yazında bütün hızı ile uygulamaya konulduğunu ifade etmiştir.⁶¹ Aksal, yapılan yatırımların büyük kısmının ekonomik ihtiyaçlara karşılık vermekten uzak olduğunu ve enflasyonun hızlanırken yüz milyonlarca liralık imar hareketlerine girişmenin plân ve program anlayışıyla bağdaşmadığını belirtmiştir. Hesaplara ve şahsî kaprislere dayandırdığı bu durumu hatalı politikanın açık misalleri olarak göstermiştir. Aksal konuşmasına millî gelirdeki yavaşlamaya dair tespitleri ile devam etmiştir.⁶² C.H.P. sözcüsü yeni aşama olarak gösterilen 4 Ağustos kararlarının, içerik ve hedefleri sebebiyle memlekete ve vatandaşa ağır fedakârlıklara mal olan bir tasfiye hareketi olduğunu açıklamıştır. Gerçeklerin bir müddet perdelendiğini ifade eden Aksal, yürütülen sakat politikanın ortaya çıkan ağır neticelere sebebiyet verdiğini anlatmıştır.⁶³ Türkiye Büyük Millet Meclisinin oturumu İsmail Rüştü Aksal'ın konuşmasını tamamlamasıyla sona ermiştir. Geçmiş yıllara nazaran çok sakin geçtiği belirtilen 1959 yılı bütçe görüşmelerinde İsmail Rüştü Aksal, CHP milletvekilleri tarafından alkışlanmıştır.⁶⁴ DP Muğla Milletvekili Zeyyat Mandalıncı, CHP Ankara Milletvekili Hıfzı Oğuz Bekata ve DP Edirne Milletvekili Mükerrer Sarol da bütçe görüşmeleri hakkında birer konuşma yapmışlardır. Oturumun alışıkan olunmayan bir sessizlik içinde geçtiği, müdahaleler ve gürültüler olmadığı aktarılmıştır.⁶⁵

5. Bütçe Görüşmelerinde DP'lilerin Cevapları

DP'li Zeyyat Mandalıncı, konuşmasında muhalefetin kalkınmayı inkâr ettiğini söylemiştir. Yatırımların DP tarafından ‘ilahi bir vahiy’ sonucu değil memleket ihtiyaçları göz önünde tutularak

59 “Aksal’ın Konuşması”, *Ulus*, 21 Şubat 1959, s.2.

60 “İ. R. Aksal’ın Konuşması”, *Ulus*, 21 Şubat 1959, s.2.

61 “Aksal ‘Hükûmete İtimat Oyu Vermeyeceğiz’ dedi”, *Akşam*, 21 Şubat 1959, s.5.

62 “Aksal ‘Hükûmete İtimat Oyu Vermeyeceğiz’ dedi”, *Akşam*, 21 Şubat 1959, s.5. “Aksal bundan sonra konuşmasına şöyle devam etmiştir. “Bir hükûmet ki, 1954 den itibaren surf propaganda maksadıyla bütçelerin denk olduğunu iddia eder, hâlbuki bu bütçeler yüz milyonlarca açıklarla kapanır. Bir hükûmet ki hayatı ucuzlatma vaadiyle iş başına gelir 8 yılda fiyatlarda yüzde yüzden fazla ve son bir yılda 38,8 nispetinde bir artışa meydan verir. Bir hükûmet ki, dış borçlarımızın hiçbir surette endişe verecek durumda olmadığı hususunda umumî efkâra resmen teminat verir. Aradan pek kısa zaman geçtikten sonra dış borçlarımızın taksitlerini ödeyemez hale düşerek moratoryum istemeye mecbur kalır. Böyle bir hükûmette siyasî mesuliyet duygusunda zerre kadar eser var mıdır? Ve böyle bir memlekette müessir Meclis murakabesinden bahsedilebilir mi?”, “Siyasi Mesuliyet Duygusu”, *Akşam*, 21 Şubat 1959, s. 5.

63 Osman Okyar, “Bütçenin Mecliste Müzakeresi”, *Akis*, 28 Şubat 1959, s.5, “Aksal, evvelâ, meseleyi mecmu yatırım hacmi zaviyesinden incelemiştir. Millî gelire nazaran yatırımlar nispeti 1954 de %14,4 iken 1957 de 11,7 ye düşmüştür. Yatırımların mutlak ve nisbi olarak düşmesi, son yıllardaki enflasyonun tesirlerinden ileri gelmiştir. Bundan maada, bizdeki yatırım nisbetleri komşu memleketlerle mukayese edildiğinde, bizdeki nispetin meselâ İsrail, Suriye ve Lübnan’ın altında olduğu görülecektir. Bu da, D. P. iktidarının misli görülmemiş kalkınma propagandasının temelsizliğini ortaya koymaktadır. Aksal, ayrıca yatırımların bünyesi üzerinde durarak, Türkiye’deki yatırım politikasını tenkid etmiştir. Muvazenesizlik, umumi yatırım hacmi içinde, doğrudan doğruya mal istihsaline müncer olan yatırımların kıfayetsizliğinden ileri gelmektedir. Netice olarak millî gelirimizde son yıllarda vuku bulan yavaşlamanın isabetsiz bir yatırım politikasıyla enflasyonun kötü tesirlerinden ileri geldiği meydana çıkarılmıştır”, Osman Okyar, “Bütçenin Mecliste Müzakeresi”, *Akis*, 28 Şubat 1959, s. 5.

64 “Siyasi Mesuliyet Duygusu”, *Akşam*, 21 Şubat 1959, s. 5.

65 *TBMM Tutanak Dergisi*, XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:41, 21.02.1959, s. 352.

uzun incelemeler sonunda yapıldığını belirterek kalkınmakta olan ülkelerde fiyat artışlarının tabii olduğunu ifade etmiştir. DP Milletvekili Zeyyat Mandalıncı, bütçenin hükûmet ve hükûmetlerin mensup oldukları siyasi toplulukların malî, iktisadi ve sosyal anlayışlarını yansıtan mühim bir vesikası olduğunu açıkladı. Bu vesikanın gelir ve giderleri arasındaki ilişkileri, vergilerin tertibi ve imkânların dağılışı bakımından tahlilinin hükûmetlerin konjonktür üzerine ne suretle tesir etmek istediklerini kolaylıkla gösterebileceğini aktardı. Hükûmetlerin bu yoldan iktisadi sektörlerin faaliyetlerini hızlandırabildiklerini ve dizginleyebildiklerini söyledi.⁶⁶ Konuşmasının devamında;

“Arkadaşlar, bugün iktisaden geri kalmış memleket yalnız Türkiye’den ibaret değildir. Fiilen 57 memleket iktisaden geri kalmış memleketler listesi içinde yer almış bulunmaktadır. Bu memleketlerde 1 milyar 150 milyon insan yaşamaktadır. Amerikalılar bu memleketlerin hepsine yardım etmektedirler ve yapılan yardımların 11 senelik yekûnu 57 milyar dolara baliğ olmuştur. Bu memleketlere Amerika’nın yaptığı yardımlar bu memleketlerin savunma güçlerini ayakta tutmak gayretine matuftur. Bu memleketlerin savunma güçlerinin ayakta tutulabilmesi mevzuunda Birleşmiş Milletler ve Avrupa İktisadi İş Birliği gibi beynelmilel müesseseler tarafından bu yardımların ne şekilde kullanılması icap ettiğini gösteren birçok çalışmalar vardır. Bunların bilaistisna müncer olduğu netice şudur: iktisaden geri kalmış memleketlerde merkantilist bir zihniyetle mevcut imkânların veya dışardan temin edilen imkânların bir bölgenin veya bir zümrenin kalkınması ve büyük gelirlere mazhar olması yolunda değil, memleketin tümüne şamil bir kalkınmayı temin edecek şekilde sarf edilmesi gibi bir zarurete dayanmaktadır. Bütün çalışmaların, muhassalasını, tavsif bakımından, bu cümlelerin içine sığdırmak mümkündür” şeklinde değerlendirdi.⁶⁷

Daha sonra kürsüye CHP Ankara Milletvekili Hıfzı Oğuz Bekata geldi. Bekata, Demokrat Parti hükûmetinin millî gelire nazaran orantısız bir şekilde masraf yaparak, maliyeyi sıkıntıya soktuğunu ve iktisadi buhranı iktidarın kendisinin davet ettiğini belirtti. Emisyonla, enflasyonla yeni kıymetler kazanılamayacağını; yalnız fiyatların yükseleceği gerçeğini, hükûmetin dikkate almadığını aktardı. Üretimi artırmayan faydasız veya az verimli sahalarda borçlanmanın plânsız şekilde kullanılması sonucu borçlanarak yardım gören bir memleketin iktisadi hayatının asla düzelemeyeceğini ve hükûmete inanmadığını söyledi. Paranın değerinin korunması şartının çiğnendiğini bu ve benzeri sebeplerle malî iktisadi önermelere itina etmeyen hükûmetin, parayı da bugünkü hale getirdiğini açıkladı. Muhalefetin ikazlarını ve haklı tenkitlerini dikkate almayan hükûmetin uluslararası ikazları da dinlemediğini söyleyerek iktidarı sert sözlerle eleştirdi.⁶⁸ Daha sonra DP Edirne Milletvekili Mükerrerrem Sarol söz alarak CHP’yi eleştirdi: Sarol:

“Halk Partisi bütçeleri niçin yatırım imkânlarından mahrum ve niçin kifayetsizdi? Demokrat iktidar, milletin önüne birçok hizmet ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra, geniş yatırımlara imkân veren kifayetli bir bütçeyi nasıl oluyor da getirebiliyordu? Bunun yüzlerce sebebini bulmak mümkündür. Fakat kanaatimizce en mühim sebep Halk Partisinin millî ekonomide ve para sisteminde kısır bir deflasyon politikasına dayanmış olmasıdır. Ve maalesef bu politika Halk Partisinin bütün iktidar tarihine hâkim olmuştur. Yüksek malûmunuzdur ki, deflasyon, enflasyon kadar, hatta ondan daha fazla zararlıdır. Deflasyon,

66 TBMM Tutanak Dergisi, XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:41, 21.02.1959, s. 352.

67 TBMM Tutanak Dergisi, XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:41, 21.02.1959, s. 356.

68 TBMM Tutanak Dergisi, XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:41, 21.02.1959, s. 363.

bir nevi akametten, bir nevi iktisadi kararsızlıktan gelen bir para ve kredi tıkanıklığıdır. Her çeşit istihsal teşebbüsünün dondurulmasını, müstahsili vasıtasız, müstehlikin ihtiyaçlarını karşılıksız bırakan bir atalet halidir. Millî kaynakları işlenmeden uyutan, milletin ruhu ve iktisadi şevkini hulâsa, millî potansiyeli meflûç bir hale sürükleyen bir uyuşukluk halidir.”⁶⁹

Sözleriyle geçmiş dönemde CHP'nin uyguladığı ekonomi politikası olan deflasyonun enflasyon kadar zararlı bir uygulama olduğuna atıfta bulunmuştur. Halk Partisi döneminde memlekette kredi açığı olduğunu ve ziraatın uyuştüğünü, bu sahanın yeni ve modern vasıtalar, makinalar ve traktörler beklediğini dile getirmiştir.⁷⁰ Zeyyat Mandalinci, Hıfzı Oğuz Bekata ve Mükerrerem Sarol'un konuşmaları normal bir hava içinde geçmiş, müzakereler Baykam'ın kürsüye gelmesinden sonra tartışmalı bir hal almıştır. CHP Adana milletvekili Suphi Baykam'ın konuşması ile oturum hareketlenmiştir. Öyle ki bazı milletvekilleri ihtar dahi almışlardır. Gürültüler çıkmış, Suphi Baykam daha sözlerinin başında DP'yi programına sadakatsizlikle itham etmiş ve DP'nin programı ve vaatleri ile bir alâkası kalmadığını söylemiştir.⁷¹ Baykam, Anayasa organları dışında kalan önemli demokratik müesseselerden biri olan, basının Demokrat Parti iktidar tarafından tahrip olduğunu ifade etmiştir. Demokrat Partiyi methettiği takdirde bir kısım basının kâğıt ve ilân yağmuruna tutulurken, diğer yandan muhalefet yapıyor diye, bir kısım gazetelere neden kâğıt ve ilân verilmediğini sormuştur. Bunun sebebinin, muhalefete ait gazetelerin kapatılmasının hükûmetçe istenmiş olduğu, buna muvaffak da olunduğu ve kapanmayanlar varsa onların da, güçlüklerle mücadele ettiği ifade edilmiştir.⁷² DP'nin sadece muhalefetle uğraştığını, ne pahasına olursa olsun iktidardan ayrılmamak uğrunda, içine girmiş olduğu çıkmazdan kendini kurtaramadığını ve her şeyi yüzüstü bırakarak, işlerle ilgilenmez bir hale geldiğini belirtmiştir.⁷³ Bu konuşmalar esnasında DP İçel milletvekili İbrahim Gürgen, Baykam'a: “*Yalan soyuyorsun, iktidarınız zamanında memlekette sefalet paçadan akıyordu. Demokrat Parti iktidarı zamanında yapılan Yenimahalle'yi, Yenidoğan'ı, Subay Evlerini unutup musun?*” sözleriyle karşılık verdi. Meclis başkanı Gürgen'e bu sözlerinden dolayı ilk ihtar verildi.⁷⁴ Baykam, DP hükûmetini barajlar konusunda da tenkit ederek vadedildiği tarihte ve önceden hesaplanan para ile bitirilmiş hiçbir barajın olmadığını

69 TBMM Tutanak Dergisi, XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:41, 21.02.1959, s. 371.

70 TBMM Tutanak Dergisi, XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:41, 21.02.1959, s. 371.

71 “Meclis'te İlk Bütçe Fırtınası Dün Koptu”, *Akşam*, 22 Şubat 1959, s. 1.

72 TBMM Tutanak Dergisi, XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:41, 21.02.1959, s. 379.

73 TBMM Tutanak Dergisi, XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:41, 21.02.1959, s. 382, “*Cumhuriyet Halk Partisi devrini misal olarak veren arkadaşlara, umumi olarak diğer sahalarda verdiğimiz cevapları hatırlatırım, mazinin hesaplarını rahatlıkla verebiliriz. Mazide yapılmış olanları tekrar edebiliriz ama lüzum yoktur. Eskiden bu lüks, bu ihtişam ve öte yanda sıkıntılar, kovuklarda, mağaralarda, gece kondular da yaşayan insanlar bu kadar yan yana gelmemişti. Bunun yanında, imar diyorsunuz, İstanbul'da, Ankara'da, Bursa'da imar hareketleri yapıyorsunuz. Memleket yalnız bu üç vilâyet mi? Yalnız İstanbul'a bir buçuk milyara yaklaşan parayı sarf edersiniz, öte yanda 10 kilometre uzağındaki bir kaza bakımsızlıktan yokluktan kırılmaktadır. Orta - çağ hayatı yaşar. Eğer bu memleket iktidar tarafından bir bütün olarak düşünülecekse bu nimetlerin düşünülerek, adaletle tevzi edilmesinde zaruret vardır. Ama bizde imar deyince, insanın aklına yıkım geliyor, Anayasa da çiğnenerek vatandaşın evi yıkılıyor ve parası dahi ödenmiyor, bugün. Belki hiçbir mevzuda bu kadar aşikâr olarak Demokrat Parti, Anayasayı çiğnememiştir. Bir vatandaşın meskeni yıkılır ve çok zaman, değerinden aşağı para verilirse veya parası ödenmezse, o vatandaşın ıstırapı ne olur, Devlete karşı saygısı ne olur? Bunu düşünmek lâzımdır arkadaşlar”*, TBMM Tutanak Dergisi, XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:41, 21.02.1959, s. 383.

74 TBMM Tutanak Dergisi, XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:41, 21.02.1959, s. 383.

örnekler üzerinden açıkladı.⁷⁵

Suphi Baykam'ın sözleri, DP milletvekillerinin protestoları ile karşılandı. Sözlerine devam eden Baykam Meclisin vazifelerinin kısılmış olduğunu, denetimin asgari hadde indirildiğini, basının vazife göremez hale sokulduğunu ve radyonun Vatan Cephesine katılanların isimlerini okumak suretiyle kanun dışına çıktığını ifade etti. İdare âmirlerinin yaptığı baskılar ve banka kredilerinin dağıtılma şekline de şikâyet etti. Baykam 1950'de DP'nin iktidarı almasından sonra memleketin böyle baskın bir manzara kazandığını aktardı. Baykam'ın sözlerine karşılık İbrahim Gürgen'in "Yalan söylüyorsun" diye bağırması üzerine Başkan Kirazoğlu, Gürgen'e ikinci ihtarı vermiştir. Suphi Baykam konuşmasında yatırımlara karşı olmadığını fakat yatırımların programsız yapıldığını söyleyerek henüz tamamlanmamış yatırımlar hakkında örnekler vermiştir. Baykam, yarım kalmış yapıların dosyasında bulunan resimlerini milletvekillerine dağıtmıştır.⁷⁶ Baykam, DP hükûmetlerinin birtakım usulsüz hareket ve israf yaptığı ithamında bulunarak konuya dair iki örnek vermiştir. Bunlardan ilki Minneapolis-Moline Türk'ün, Türkiye'de traktör yapmak maksadıyla nasıl kurulduğunu, uçak motor fabrikasının bu şirkete nasıl iştirak ettirildiğini ve sonunda tek bir traktör yapmaksızın bu işin sonuçsuz kaldığını ve personele boş yere her yıl maaş öndendiğini iddia etmiştir. Ayrıca bu ortaklıktan «Kromik» adıyla kurulan başka bir şirkete 3 milyon liralık teminatın nasıl verildiğini, bunun için ödenen faiz miktarını dosyasındaki vesikalara dayanarak anlatmıştır. Verdiği ikinci örnek de SEKA'ya aitti. SEKA'nın dışarıdan getireceği sellülozluk odun için ihaleye iştirak eden firmalar arasında daima bir tanesini tercih yoluna gittiğini, bundan dolayı da ihale komisyonunun itiraz ettiğini söyledi. Söz konusu firmaya ihale yapılmasında SEKA genel müdürünün ısrar ettiğini, komisyon değiştirildikten sonra tercih edilen firmaya ihalenin yapıldığını önesürdü. Milletvekilleri, Suphi Baykam'a bu firmanın kim olduğunu sormuşlar bu soruya Baykam Sanayi Bakanı olan Samet Agoğlu'nun eniştesinin firması olduğu cevabını vermiştir.⁷⁷

75 TBMM Tutanak Dergisi, XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:41, 21.02.1959, s. 384.

76 "Meclis'te İlk Bütçe Fırtınası Dün Koptu", *Akşam*, 22 Şubat 1959, s.5, "Baykam'ın D. P. milletvekillerine cömertçe gösterdiği bu fotoğraflar, başlanıp ta bir türlü bitirilemeyen eserlerin son halini gösteriyordu. Genç milletvekili aylarca çalışarak vesikalardan müteşekkil kabarık bir koleksiyona sahip olmuştu. Meselâ Adana'da 1957 seçimleri arifesinde temeli atılan Devlet Hastanesi inşaatı o günden bu yana bir karış olsun yükselmemişti; ama yabancı otlar feyizli toprakları aldı ve kuvvetle bütün inşaat sahasını kaplamıştı. Erzurum'da 1953 te başlanan turistik otel, 500 bin lira sarf edilmesine rağmen karkas vaziyetteydi. 1954 te ihale edilen hasta hanede farklı bir durumda değildi. Malatya Hastanesi 6 yıldır birinci kattan yukarı çıkamıyordu. Atatürk Üniversitesi binasının hali malumdu. Erzurum'da 1953 te bir şeker şirketi kurulmuş, şirketin idare meclisi başkanlığına eski Van milletvekili Kemal Yörükoğlu getirilmişti. İdare meclisi üyeleri 6 yıldır maaş almalarına rağmen fabrika hâlâ ortada yoktu. Bütün bunlar israf değildi de neydi? Bu da yetmiyormuş gibi tamamlanan eserlerin maliyeti, ilk tahminleri muazzam miktarlarda aşırıyordu. Önceden vaat edildiği tarihte ve önceden hesap edilen para ile tamamlanmış bir baraj mevcut değildi. Meselâ 140 milyon liraya çıkacağı, sanılan Demirköprü barajının maliyet tahmini 1958 başında 199 milyon liraya yükselmişti. Kemer barajının ilk tahmini 127,1958 tahmini ise 182 milyon liraydı. Sarıyer'in maliyeti 656 dan 856 milyon liraya çıkmıştı, Isparta'nın 1954 te 4 milyon liraya maledileceği sanılan Kovada santrali, 20 milyon lira harcanmasına rağmen hâlâ tamamlanamamıştı. 21 milyonluk Kayseri şeker fabrikasına 48 milyon lira harcanmıştı. Hiç bir hesap yanlışlığı, bu kadar muazzam hataları haklı gösteremezdi. En hafif tabiriyle ortada bir israf vardı", "Bir amatör iktisatçı", *Akis*, 28 Şubat 1959, s. 18,19.

77 "Meclis'te İlk Bütçe Fırtınası Dün Koptu", *Akşam*, 22 Şubat 1959, 5, "Arkadaşlarım, 1958 senesinde bu şirketin ilgilileri tarafından iddia ediliyordu ki, Minneapolis - Moline Firması, % yüz yerli imalâtle traktör yapacaktır. Sene 1958 değil, 1959 olmuştur % 100 ü bir tarafa bıraktık, % 5 - 10 u yapan fabrika nerede? Şimdi size esas mühim olan bu işin macerasını arz edeyim. Ben, traktör yapıp yapılmadığı

Baykam'a göre SEKA'nın başına getirilen kişi ile ihaleyi alan firmanın "Breker Firması'nın" başındakiler Samet Ağaoğlu'nun akrabalarıydı ve Breker firması ikinci ihaledeki taahhüdünü yerine getirememişti.⁷⁸

DP sözcülüğünü de üzerine alan Samet Ağaoğlu iddialara cevap vermek için kürsüye çıkacağı sırada Celal Yardımcı ile kimin önce konuşacağına dair bir münakaşa yaşandı. DP sözcüsü Ağaoğlu kürsüden inmek zorunda kaldı. Celal Yardımcı, Suphi Baykam'ın sözleri arasında geçen kendi bakanlığına ait kısımları sırası gelince cevaplandıracağını söyleyerek kürsüden indi. Daha sonra kürsüye Ağaoğlu çıktı. Kürsüye gelen Ağaoğlu'nun ilk sözleri özellikle CHP sıralarında gürültülerle karşılandı. Gürültülere DP milletvekilleri de zaman zaman katılınca, Meclis Başkanı Kirazoğlu sessizliği temin etmekte büyük zorluk yaşadı. Ağaoğlu, Baykam'ın iddialarına cevaben ne kendisinin ne de akrabalarının herhangi bir sorumluluğu olmadığını belirterek "İspat lazım, bu ağır bir itham. Bir kelime ile geçiştirilemez" cevabını verdi. Ağaoğlu, CHP'lilerin kendisin sükûnete dinlemesini istemiş daha sonra iddialara konu olan Minneapolis-Moline Şirketini kuranın şimdi CHP saflarında bulunduğunu söylemiştir. Fethi Çelikbaş'a karşı söylenen bu söz mecliste gürültülere sebep olmuştur. Meclis Başkanı Kirazoğlu tarafından kime verildiği anlaşılamayan ihtarlar okunmuştur. Samet Ağaoğlu gürültüler arasında ihbarın yolları olduğunu hatırlatarak, ruhların ve zihinlerin kendilerini müdafaa edebilmeleri için en iyi yolun sükûnet olduğunu tecrübe ile öğrendiğini söylemiştir. Ağaoğlu; "TBMM'nde ekseriyeti onlardan kurulacak bir heyet, ben devlet hizmetlerinde iken kendi lehime çocuklarımın boğazına bir lokma geçirmiş miyim tahkik etsinler. İspat demedikleri takdirde bunu söyleyenler veya ima edenler namussuz, alçak insanlardır" sözleriyle hakkındaki iddialara sert sözlerle karşılık vermiştir.⁷⁹ Samet Ağaoğlu'nun, Suphi Baykam'ın iddialarına verdiği cevap DP tarafından şiddetli alkışlarla karşılık bulmuştur.⁸⁰

CHP'liler ise Ağaoğlu'nun son sözleriyle birlikte sıra kapaklarını vurmaya başlamışlar, Meclis Başkanı mevcut gerginliği dağıtmaya çalışmışsa da gürültüler devam etmiştir. Bu esnada CHP'li Sırrı Atalay bir ihtar cezası almıştır. Aksal'ın iddialarına cevap vermeye devam eden DP sözcüsü Ağaoğlu, Mecliste bazı hakların kısıldığı yolunda ki iddialara cevaben; "Bütün haksızlıklara uğramış insanların feryatlarının dinleneceği son yer burasıdır. Meclisin haysiyetine dokunmaktan içtinap ediniz" demiştir. Aksal'ın daima madalyonun bir tarafına bakmakla yetindiğini kaydeden sözcü

üzerinde değilim, asıl olan bu şirketin bünyesindeki kanunsuzluklardır", TBMM Tutanak Dergisi, XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:41, 21.02.1959, s. 387.

78 "Bir Amatör İktisatçı", *Akis*, 28 Şubat 1959, s. 19.

79 "Meclis'te İlk Bütçe Fırtınası Dün Koptu", *Akşam*, 22 Şubat 1959, s. 5, "Ağaoğlu, İsmail Rüştü bütün iddialarını 3 noktada topluyor; enflasyon var, millî gelir düşüyor, borçlanıyoruz. Enflasyon var mı, yok mu; millî gelir düşüyor mu, düşmüyor mu; borçlanıyor muyuz, borçlanmıyor muyuz? Bunların da cevabını vereceğim. Fakat arkadaşım bütün bunları söylerken iddialarını bir esasa bağlamak idi. Millî gelir neden düşüyor? Şayet böyle ise bunu tetkik etmesi, hakiki sebeplerini bulması lâzım gelir. Enflasyondan bahsediyor. Enflasyon, nazariyesini çok iyi bilir. Enflasyon var demek için şu üç halin birden gözükmesi lâzımdır; Fiyat yükselecek, istihsal azalacak, işsizlik doğacak, müsaade buyurursanız teknik konuşuyorum. Evet, fiyat yükselmesi var. Fakat istihsal azalması yok. İşsizlik yok", *TBMM Tutanak Dergisi, XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:41, 21.02.1959, s. 398, D. P. Grubu adına söz alan Samet Ağaoğlu, ablası Süreyya Ağaoğlu'nun kocasının bu ihalelere katıldığını, fakat asıl meselenin bakanın tazyik yapıp yapmadığının tespiti olduğunu söyledi. Bunun için de Suphi Baykam'ı iddialarını ispata davet etti. Bu maksatla söz isteyen Suphi Baykam'ın talebi kabul edilmediğinden hatibin delillerinin mevcut olup olmadığı, varsa nelerden ibaret bulunduğu anlaşılamadı, "Bir amatör iktisatçı", *Akis*, 28 Şubat 1959, s. 19.*

80 "T.B.M.M de Bütçe Müzakereleri", *Zafer*, 22 Şubat 1959, s.3.

Ağaoğlu, “Fabrikalar var, üretimler var, tüketimler var. Ekilmiş tarlalar var” diyerek rakamların Aksal’ın gösterdiği gibi karamsar olmadığını ifade etmiştir. Bu konuşma üzerine CHP Adana milletvekili Suphi Baykam’ın söz isteği oya konmuş, bu sırada Ağaoğlu da salonu terk etmiştir. DP çoğunluk kararıyla Baykam’ın konuşmasına müsaade etmeyince, CHP’liler «Yuh» diye bağırarak tepki göstermişlerdir. Mecliste ki hava yeniden gergin bir hal alınca Başkan Kirazoğlu, ertesi gün toplanmak üzere Meclisi tatil etmiştir.⁸¹ Bütçe görüşmelerinin ilk günü sakin, ikinci gününde ise tansiyon artmıştır. Üçüncü gün mevcut hava tamamen gerginleşmiştir. Eski Millet Partisi liderlerinden Bağımsız Manisa Milletvekili Hikmet Bayur’un sözleri kavgayı başlatmıştır.⁸² Bayur, muhalefetin “vatanda seçim, mecliste miting havası” oluşturmak istediğini iddia ederek Türkiye’nin bir ziraat memleketi olduğundan bahsedince Mecliste muhalefetin itirazları yükselmiştir.⁸³

Bütçenin tümü üzerine yapılan çalışmalar verilen yeterli önergesiyle son bulmuştur. Öğleden sonra başlayan oturumda ilk sözü Bütçe Komisyonu adına Behzat Bilgin almış onu Osman Bölükbaşı takip etmiştir.⁸⁴ Söz alan DP İzmir Milletvekili Bilgin; “*Sonra gelen önce gelenden daha çok muvaffak olmuşsa bununla da iftihar etmek lâzımdır. Bu Türk Milletinin nasibidir. Bugün düinden ileri, yarın bugünden ileri*” sözleriyle iktidarın hiçbir konuda muhalefet tarafından takdir edilmediğini belirtmiştir.⁸⁵ Bilgin, Halk Partisi Sözcüsü Aksal’ın ekonomik ve malî bir tahlil değil bir propaganda konuşması yaptığını, isnat etmiş olduğu esasların tamamen yanlış, çıkarmış olduğu neticelerin de gerçeklerin tamamen tersi olduğunu söylemiştir. Arz edilmiş olan bütçenin, 1951 den bu yana DP’nin bütün bütçeleri gibi yapıcı ve yaratıcı olduğunu, yatırım ve devlet hizmetleri bakımından istihsal artmasına yönelik tedbirlere fazlasıyla haiz bulunduğunu ifade etmiştir. Türk Milletinin iktisadi ve sosyal hayatında olumlu ve büyük tesirleri olacağını da ekleyerek konuşmasını tamamlamıştır.⁸⁶

6. Bütçe Görüşmeleri Üzerine Diğer Görüşler

Görüşmelerde daha sonra Osman Bölükbaşı söz almıştır. Bir kardeş kavgası çıkabileceğine dikkat çeken CKMP (Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi) lideri, DP’den istenilenin fedakârlık olmadığı, DP’den vaktiyle mücadelesinde bayrak olarak kullandığı fikirlere, giriştiği taaddütlere, insan haklarına ve anayasa prensiplerine riayet etmesinin beklendiğini söylemiştir. Elleri imkân olduğu halde çeşitli sebeplerle rejimi teminata bağlamayanların bunun ıstırabını en çok kendilerinin çekeceğine değinen Bölükbaşı sözlerini; “*Kanaatimiz odur ki, tarih, iktidarımız hakkında hükmünü yaparken yapılan köprüler ve barajlar gibi maddi eserlere göre değil rejim mevzuunda göstereceğiniz ciddiyet ve samimiyete göre verecektir*” şeklinde bitirmiştir.⁸⁷ Osman Bölükbaşı’ndan sonra söz alan DP’li Polatkan’ın sözleri ağırlıklı olarak Halk Partisi sözcüsü İsmail Rüştü Aksal’ın bütçe tenkidi üzerinden yaptığı konuşmaya cevap şeklindedir. Aksal’ın

81 “Meclis’te İlk Bütçe Fırtınası Dün Koptu”, *Akşam*, 22 Şubat 1959, s. 5,

82 “Meclis’teki Kavgada Sıra Kapakları da kullanıldı”, *Akşam*, 23 Şubat 1959, s. 1.

83 “Mecliste Dün Kavgaya Çıktı”, *Milliyet*, 23 Şubat 1959, s.1.

84 “Meclis’teki Kavgada Sıra Kapakları da kullanıldı”, *Akşam*, 23 Şubat 1959, s. 1.

85 *TBMM Tutanak Dergisi*, XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:41, 21.02.1959, s. 408, “Dün Mecliste Kavgalar Oldu”, “Çatışmaya Hikmet Bayur’un Konuşması Yol Açtı”, *Vatan*, 23 Şubat 1959, s. 1.

86 *TBMM Tutanak Dergisi*, XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:42, 22.02.1959, s. 420, “Bütçe Heyet-i Umumiyesi”, *Zafer*, 23 Şubat 1959, s.2.

87 “Meclis’teki Kavgada Sıra Kapakları da kullanıldı”, *Akşam*, 23 Şubat 1959, s. 5, *TBMM Tutanak Dergisi*, XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:42, 22.02.1959, s. 422.

konuşmasını dört maddede toplayan Polatkan ilk olarak DP'nin basiretsiz olduğu konusunda eleştirilere yanıt vermiştir. Polatkan, Halk Partisi'nin sözcüsü ve geçmişte Maliye Bakanlığı yapan Aksal'ın kendi hükümetlerini basiretsizlikle itham edebilmesi için öncelikle CHP'nin basiretli bir devir geçirmeleri gerektiğini belirtmiştir. “Basiretsizlik Halk Partisinde midir, yoksa bugünkü iktidarda mıdır?” dedikten sonra Halk Partisi milletvekillerinin çıkardıkları karşılıksız bonoları ve Merkez Bankası kasalarına müracaat edişlerini anlatmıştır. İktisadi devlet teşekküllerine İsmail Rüştü Aksal zamanında da yapılan mali yardımdan misaller vermiş ve basiretten çok uzak olanların bu iktidara basiretsizlik atfetmeye hakları olmadığını söylemiştir.⁸⁸ Polatkan'dan sonra CHP sözcüsü İsmail Rüştü Aksal şahsına sataşma olduğu gerekçesiyle söz istemiştir. Başkan Vekili Ağah Erozan sataşma olmadığını belirterek Aksal'a söz vermemiştir.⁸⁹ CHP'liler sataşma olmasına rağmen bütçeyle ilgili konuşma imkânı bulamadıklarını dile getirmişlerdir. CHP Grup Sözcüsü Ankara Milletvekili İsmail Rüştü Aksal'ın konuşma talebi DP çoğunluğunca reddedilmiştir.⁹⁰ Daha sonra kürsüye Hikmet Bayur gelmiştir. Bu sırada önce salonu terk eden CHP'liler daha sonra tekrar içeri girmişlerdir. Bayur konuştuğu esnada salonda gürültüler başlamış, Bayur'un, CHP'nin demokrasiye isteyerek değil, hür memleketlerin baskısı altında geçtiğini söylemesiyle, CHP'li Milletvekili Hasan Erdoğan “yalancı” diye bağırmıştır.⁹¹ Başkan Erozan CHP Kars Milletvekili Hasan Erdoğan'a «takbih» cezası vermiş bu nedenle Erdoğan'ın maaşından beşte biri kesilecektir.⁹² Ayrıca CHP Ankara Milletvekili Hasan Tez de bir «ihtar» cezası almıştır.⁹³ Ağah Erozan, iktidar ve muhalefet saflarından hakaretamiz sözler geldiğini ancak bunun kimler tarafından söylendiğinin belirlenemediğini ifade ederek zabıtların incelenmesinin ardından bu sözleri söyleyenler için gereken işlemlerin yapılacağını duyurmuştur.⁹⁴ CHP'li milletvekilleri sıra kapaklarına vururken Mecliste bulunan öfkeli milletvekilleri ayağa kalkarak birbirlerinin üzerine yürümüştür. Yumruklar atılmış, gürültüden ne söylendiği anlaşılmamıştı. Birçok DP'li ve CHP'li milletvekili olayları yatıştırmak istese de bunda başarılı olamamıştı. Başkan Erozan, oturuma ara vermiş bir saatlik aranın ardından önce Bayur'un zabıtlardan konuşması okunmuş daha sonra Erdoğan ve Aksal kısa bir konuşma yapmışlardır. Önergelerin kabulüyle bütçe üzerindeki görüşmeler sona ermiştir.⁹⁵

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, bütçe görüşmeleriyle ilgili olarak kaleme aldığı köşe yazısında; kendisinin ne bir maliyeci, ne de bir iktisatçı olduğunu ve bir muhalefet organında başyazar olduğunu unutarak yazısını sıradan bir vatandaş olarak kaleme aldığını belirtmiştir. Karaosmanoğlu; Maliye Bakanının, bütçe görüşmelerine dair uzun nutkunun tamamına yakın bir kısmını iktidar gazetelerinden birinin sütunlarında derin ve heyecanlı bir dikkatle okuduğunu ifade

88 “Meclis'teki Kavgada Sıra Kapaklarında Kullanıldı”, *Akşam*, 23 Şubat 1959, s. 5.

89 “Meclis'teki Kavgada Sıra Kapaklarında Kullanıldı”, *Akşam*, 23 Şubat 1959, s. 5.

90 “Meclis'te Dün Yumruklar Sallandı”, *Ulus*, 23 Şubat 1959, s. 3.

91 “Kavga Başlıyor”, *Akşam*, 23 Şubat 1959, 5, “Bayur; Batıda politika ekonomik uzmanları şöyle bir düşünce ortaya atmış bulunuyorlar. Geri kalan memleketleri kalkındıracağız, ilerleteceğiz, fakat elden geldiği kadar onları tarım ülkesi olarak bırakacağız, onlara bu yolda yardım edeceğiz. Niçin bunu söylüyorlar? Bizim sanayileşmemizden doğacak rekabetten korktukları için değil, onlarda şöyle bir kanaat hâsıl olmuş; Tarım ülkesi kalan bir ülke Batıya bağlanır çünkü ürünlerini Batıya satmaya mecburdur. O ülke sanayileşirse Batıya bağlılığı aynı ölçüde olmaz”, *TBMM Tutanak Dergisi*, XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:42, 22.02.1959, s. 438.

92 “Meclis'te Dün Yumruklar Sallandı”, *Ulus*, 23 Şubat 1959, s. 1.

93 “Meclis'te Dün Yumruklar Sallandı”, *Ulus*, 23 Şubat 1959, s. 3.

94 “Kavga Başlıyor”, *Akşam*, 23 Şubat 1959, s. 5.

95 “Kavga Başlıyor”, *Akşam*, 23 Şubat 1959, s. 5.

etmiştir. Yazısının devamında;

“Maliye Bakanı geçen bütçe nutuklarında olduğu gibi bunda da her işimizin yolunda gittiğini söylemekte, memleketi “güllük gülistanlık göstermekte vatandaşa ‘Hiç bir derdin yok sırtın pek karnın tok’ sözlerini tekrar etmektedir. Ama vatandaş bunun tamamıyla aksini bilmekte, aksini görmekte, aksini hissetmektedir ve kendisine hiç bir derdi olmadığı söylendiği zaman, hastasından ümidini kesmiş bir hekimin teselli sözlerini hatırlamakta ve içinden ‘anlaşılan bir umulmaz derde düşmüşüm’ demektedir. Zira. Istıraptan kıvranıp durmakta olduğu için iyileştigiğine hiçbir veçhile ihtimal vermemektedir”⁹⁶

Sözleriyle Maliye Bakanının bütçe dair açıklamalarının vatandaşın beklentisini karşılayamadığını aktarmıştır.⁹⁷ Karaosmanoğlu, Maliye Bakanının ülke nüfusunun yılda yüz otuz arttığı bilgisine atıfta bulunarak bu demografik haberi Maliye Bakanından ziyade Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanının söylemesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Ayrıca birçok tarihi örnekle nüfus artışının mali ve iktisadi gelişmeyle ilgili olmadığını söylemiştir.⁹⁸

Bir sonraki gün başlayan bütçe görüşmelerinde Büyük Millet Meclisinin öğleden sonra başlayan oturumunda grup sözcülerine yirmişer, milletvekillerine ise beşer dakika konuşma hakkı verilmesi doğrultusundaki öneriler DP çoğunluğu tarafından kabul edilmiştir. Meclis bütçesi üzerinde CHP Meclis Grubu adına ilk sözü Sırrı Atalay almıştır. Atalay gensoru ve Meclis tahkikatı müesseselerinin işlemez bir halde olduğunu ve hükûmetin denetimden kaçtığını ifade etmiştir. Sözü basına ve radyoya getirdiği sırada, başkan vekili ile aralarında münakaşa çıkmış bu tartışma kısa zamanda Meclis sıralarına da yansımıştır.⁹⁹ Atalay; “devletin en yüksek ve itibarlı müessesesi olan Büyük Millet Meclisi bütçesini görüşüyoruz, dertlerin çaresi burada bulunur. Günlük emeğiyle ekmeğini kazanan insanların iktidar partisine kayda zorlanması” sözleri üzerine mecliste gürültüler olunca meclis başkanı tarafından uyarılmıştır.¹⁰⁰ Daha sonra kürsüye DP’li İlhan Sipahioğlu gelmiştir. Sipahioğlu muhalefetin tutumunun Meclisin manevi şahsiyetine zarar verdiğini söylemiştir.

Meclis bütçesinin kabul edilmesinin ardından Cumhur Başkanlığı bütçesi müzakerelerine geçildi. Yapılan görüşmelerin ardından Cumhur Başkanlığı bütçesi kabul edildi. Sayıştay bütçesinden sonra Başbakanlık bütçesinin görüşülmesine başlandı. CHP Grubu adına konuşan İbrahim Saffet Omay, Vatan Cephesi telgraflarına değinerek, istimlâklere askerî vasıtaların nasıl karıştırıldıklarına kadar Başbakanlığı ilgilendiren tüm meseleler üzerinde durdu.¹⁰¹ Omay, Vatan cephesine katılımlarla ilgili radyo yayınlarını tenkit ederek “Hükûmet reislerinin birinci

96 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, “Bir Vatandaş Olarak”, *Ulus*, 24 Şubat 1959, s. 1.

97 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, “Bir Vatandaş Olarak”, *Ulus*, 24 Şubat 1959, s. 1.

98 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, “Bir Vatandaş Olarak”, *Ulus*, 24 Şubat 1959, s. 4.

99 “Mecliste Bu Defa Başkanla DP M. Vekilleri Kavga Etti”, *Akşam*, 24 Şubat 1959, s. 1.

100 *TBMM Tutanak Dergisi*, XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:43, 23.02.1959, s. 479.

101 “Mecliste Bu defa Başkanla DP M. Vekilleri Kavga Etti”, *Akşam*, 24 Şubat 1959, s. 5, İlhan Sipahioğlu: “muhalefet konuşamıyormuş, muhalefet tecavüze maruz kalyormuş, şuymuş buymuş. Evveleminde siz, burada iktidar partisi mensubu mebus arkadaşların meşru olarak iktidarda bulduklarını hareketlerinizle veya sözlerinizle kabul ederseniz buradaki münakaşa ve müzakereler çok daha salim ve neticesi daha faydalı olacaktır. Ama siz menfi düşüncelerinizde ısrar ederseniz şunu da aklınızdan çıkarmayınız ki, buradaki arkadaşlarımız da haklı olmanın verdiği itimat ve cesaretle her haksız tecavüze uğrayan bir insan gibi, mukavemet ve mukabele hatalarını yapmaktan beri olamayacaklardır”, *TBMM Tutanak Dergisi*, XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:43, 23.02.1959, s. 484.

vazifesi, Meclisin emrinde olmaktır” dedi.¹⁰² Görüşmelerde söz alan İzzet Akçal ise, basın hakkında konuştu. DP’nin, basını, haber vermektan, fikirlerini söylemektan menetmiş olmadığını ifade eden Akçal, şahıslara yapılan hücumlar meselesin de düşünmek icap ettiğini belirterek şahıslara yapılan tecavüzlerin tehlike addedilmesi gerektiğini söyledi. Tekrar söz alan İbrahim Saffet Omay ise “Hürriyetleri prangaya vuruyorsunuz, ondan sonra da gelip burada müdafasını yapıyorsunuz” sözleriyle karşılık verdi. Yapılan görüşmeler sonucunda Başbakanlık bütçesi de kabul edildi.¹⁰³ CHP Meclis Grubu adına İbrahim Saffet Omay bütçe ile ilgili konuşmasında: “Arkadaşlar; yüksek dikkatlerinizden kaçmamıştır ki Başvekâletin örtülü tahsisatı bu sene %50 zam ile 4 500 000 liraya çıkarılmaktadır. ‘Vatandaşın geçim darlığını günbegün artıran, büyük sıkıntılara sokan zam tedbirleriyle bu sene bir mali istikrar politikası takip ediyoruz’, denirken örtülü tahsisatın birden bire 4,5 milyon liraya yükseltilmesini tasvip etmiyoruz” demiştir.¹⁰⁴ DP’li Zeki Erataman:

“Muhterem arkadaşlarım, yine burada örtülü tahsisatın çokluğundan bahsettiler. 1949 - 1950 bütçelerini tetkik ettikleri zaman görecektir ki, bu tahsisat o zaman 2 milyon liradır. Umumi bütçe ise 1,5 milyar Türk lirası idi. 1,5 milyarlık bütçede 2 milyon. Bugün ise bütçe 6 milyara çıkmış ve örtülü tahsisat 4,5 milyon liradır, 4 misli bir tezayüt dahi göstermemiştir. O zaman 2 milyon olduğuna göre bugün 6 milyarlık bütçede 4,5 milyon lira örtülü tahsisatı çok, diye konuşmak doğru değildir” sözleriyle İbrahim Saffet Omay’a cevap verdi.¹⁰⁵ Emin Soysal ise devletin önemli bir işi olan bütçenin görüşüldüğünü belirterek bir buçuk saatlik bir zaman zarfında bu işin bitirilmek istenmesini doğru bulmadığını söyledi. Birçok meselenin aydınlanmamış ve aydınlatılmamış olduğunu aktardı.¹⁰⁶ Meclis öğleden sonra Ağah Erozan’ın başkanlığında toplanarak Diyanet İşleri bütçesinin müzakeresine başladı.¹⁰⁷ Başkan ilk sözü CHP grubu adına Ankara Milletvekili Fuat Börekçiye verdi. Börekçi, İslam dininin önemine ve din hakkında yapılan propagandalara değindi. Börekçi konuşmasının devamında İlahiyat Fakültesinin, İmam-Hatip Okullarının ve Diyanet İşleri Başkanlığının günün şartlarına uygun eleman yetiştiremediğini ve çalışmadığını ifade etti.¹⁰⁸ Diyanet İşleri bütçesinde din konusuyla ilgili olarak zaman zaman DP ve CHP milletvekilleri arasında anlaşmazlıklar ve gürültüler oldu. DP’lilerin Halk Partisi zamanında dine önem verilmediğini öne sürmeleri itirazlara sebep oldu.¹⁰⁹ Müzakereler sonucunda Diyanet İşleri Başkanlığı bütçesi tamamlandı. Daha sonra Tapu ve kadastro Bütçesi görüşülerek oturum tatil edildi.¹¹⁰

Meclis, 25 Şubatta Maarif Vekâleti bütçesi, Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü bütçeleri üzerinde genel görüşmelere başladı. Rize milletvekili Ahmet Morgil konuya ilişkin yaptığı değerlendirmede; “Maarif Vekâletinin mesaisini değerlendirirken kanaatimce şu esaslı nokraları gözden geçirmek lâzımdır” sözleriyle üç maddede sıraladı:1. Muhtelif yıllarda verilen tahsisat,

102 “Meclis’te Hadiseler Devam Etti”, *Vatan*, 24 Şubat 1959, s. 5.

103 “Mecliste Bu Defa Başkanla DP M. Vekilleri Kavga Etti”, *Akşam*, 24 Şubat 1959, s. 5.

104 *TBMM Tutanak Dergisi*, XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:43, 23.02.1959, s. 516.

105 *TBMM Tutanak Dergisi*, XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:43, 23.02.1959, s. 519.

106 *TBMM Tutanak Dergisi*, XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:43, 23.02.1959, s. 531.

107 “Türk Parası”, *Akşam*, 25 Şubat 1959, s.5.

108 “Meclis’te Gürültü ve Kavgalar Oldu”, *Vatan*, 25 Şubat 1959, s. 5.

109 “Türk Parası”, *Akşam*, 25 Şubat 1959, s. 5.

110 “Meclis’te Gürültü ve Kavgalar Oldu”, *Vatan*, 25 Şubat 1959, 5.

2. Memleketteki okul, öğrenci ve öğretmen sayısı, 3. Maarif Vekâletinin ihtiyaçları zamanında görüp görmemesi ve maarif mesele ve dâvalarını ele alma derecesi” sözlerinin ardından 1949-1959 arası döneme ait Maarif Vekâleti ve üniversitelere verilen tahsisata dair çeşitli istatistikler vermiştir.¹¹¹ CHP Meclis grubu adına Turhan Feyzioğlu: “Üniversitelerimizin ihtiyaçlarına gelince, bina ihtiyaçları, laboratuvar malzemesi ve sair teçhizat buhranı, 1946 da kabul edilen üniversite tazminatının yetersiz hale gelmesi, fakültelerin asistan bulamaz hale düşmeleri gibi önemli meseleler üzerinde ayrı ayrı durmaya maalesef kısa müddetimiz müsait değildir. Manevi cephede ise, DP İktidarından şikâyetlerimiz milletçe malûmdur” milli eğitim meseleleri üzerine görüş ve tenkitlerini ifade etmiştir.¹¹² Meclisin bir sonraki gün yapılan toplantısında, bütçenin dört gün içinde yetiştirilmesine vurgu yapılarak verilen bir takrirle grup ve komisyon sözcülerinin konuşma sürelerinin 20 dakikadan 10 dakikaya indirilmesi önerilerek kabul edilmiştir.¹¹³

Adalet Bakanlığının bütçesi görüşülürken Meclisteki tansiyon yeniden yükselmiş CHP grubu adına söz alan CHP’li Adil Sağıroğlu Adalet Bakanlığı Bütçesini tenkit etmiştir. DP Sakarya Milletvekili Nusret Kirişçioğlu CHP sözcüsünün eleştirdiği kanunların CHP zamanında yürürlüğe konulduğunu belirterek “bilmeyerek kendi devirlerini kötilediler” demiştir. Bazı milletvekillerinin konuşmalarında sonra kürsüye gelen DP Isparta Milletvekili Sait Bilgiç mahkemelere baskı yapıldığı iddialarını ret ederek asıl baskının CHP döneminde yapıldığını söylemiştir. Bilgiç, CHP döneminde yapılan baskılara örnekler verince muhalefet sıralarından tepkiler yükselmiştir. CHP Kars Milletvekili Sırrı Atalay oturduğu yerden hatibe müdahale ederek konuşmacının şahsı ile ilgili bazı iddialarda bulunmuş Bilgiç, buna karşılık iddianın gerçek olmadığını söylemiştir.¹¹⁴ İki milletvekili arasındaki kavga diğer milletvekillerine de sirayet etmiş, Milletvekilleri arasındaki tartışma sertleşince Meclis daha da karışmıştır. Sükûnet sağlanamayınca Meclis Başkanı oturuma ara vermiştir. Aradan sonra başlayan görüşmelerde Meclis Başkanı, Başkanlık Divanının olayı görüştüğünü, salondaki şiddetli gürültü nedeniyle zabıt tutulamadığını, Atalay ve Bilgiç’in hakaretimiz sözlerinin zabıtta bulunmadığını açıklayarak Bilgiç ve Atalay’a birer ihtar cezası verildiğini duyurmuştur. Mecliste hava sakinleştikten sonra Adalet Bakanı Esat Budakoğlu hâkim teminatı, Mersin cinayetinde davaya bakan Eskişehir Mahkemesi Başkanının emekliye sevk edilmesi ve tayin meseleleri konusunda açıklamalarda bulunmuştur.¹¹⁵ Adalet bütçesinin görüşmeleri sırasında çıkan kavgayla ilgili yapılan tahkikat sonucunda Ahmet Fırat’a (CHP) 3, Yaşar Albas’a (CHP) 1 celse müzakerelere katılmama cezası verilmiştir. Ayrıca Ömer Başeğmez’e maaş kesintisi, Hasan Tez’e maaş kesintisi ve 9 ihtar cezası verilmiştir. CHP grubu adına başkanlığa bir yazı veren Nüvit Yetkin sadece CHP’lilere ceza verilmesini protesto ederek yeniden tahkikat yapılmasını istemiştir.¹¹⁶ Daha sonra Ticaret Bakanının bir önergesiyle Türk parasının değerini koruma hakkındaki kanunun yürürlük süresini 5 yıl daha uzatan hükümet tasarısının gündeme alınması ve acilen görüşülmesi istendi. Takririn kabulünden sonra ilk sözü CHP Grubu adına Hıfzı Oğuz Bekata aldı. Hükûmeti kurtarmak istediğini ifade eden Bekata şöyle dedi: “Bu kanun

111 TBMM Tutanak Dergisi, XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:45, 25.02.1959, s. 785.

112 TBMM Tutanak Dergisi, XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:45, 25.02.1959, s. 788.

113 “Türk Parasının Kıymeti Tartışmalara Neden Oldu”, *Akşam*, 25 Şubat 1959, s. 1.

114 “Dün Gece Yapılan Bütçe Görüşmeleri Sırasında Meclis’te Gürültü, Kavgalar Oldu”, *Vatan*, 25 Şubat 1959, s. 1.

115 “Meclis’te Gürültü ve Kavgalar Oldu”, *Vatan*, 25 Şubat 1959, s. 5.

116 “Bütçe Müzakereleri”, *Akşam*, 26 Şubat 1959, s. 5.

*hükûmete devalüasyon ve prim yetkisi vermektedir ki, temdidi ile hükûmetin girdiği çıkmazı göstermektedir. Bunun sonucunda hükûmet aleyhine beynelmilel ve milli dâvalar açılacaktır. Ben hükûmeti kurtarmak istiyorum. 4 ağustos kararlarının mesnedi yoktur. Hükûmet bir yanlış yapmıştır. Bunun sonu vahimdir. Bunu 6 sene değil 3 ay uzatalım ve durumu böylece tashih edelim. Böylece gelecek günlerin mesuliyetinden kurtulmuş oluruz” dedi. Bekata’ya cevap vermek üzere Ticaret Bakanı Hayrettin Erkmen kürsüye geldi. Erkmen 4 Ağustos kararlarının kanuni mesnede uygun olarak yapıldığını, devalüasyonun olmadığını söyledi. Alınan bu kararların Milli Korunma Kanununa dayanılarak alınamayacağını belirtti. Bekata konuşmasının devamında: “*Milli Korunma Kanunu mallar üzerinden prim alınmasını, Türk parası kanunu ise kıymet üzerinden prim alınmasını esas koşar*” dedi.¹¹⁷ Ardından Bekata ve Sanayi Bakanı uzun süren birer konuşma yaptı. Bekata “Bu bir prim sistemi değildir. Bu bir devalüasyondur. Hükûmetin döviz kurlarını tespiti yetkisi yoktur. Bunu Merkez Bankası yapar” derken Sanayi Bakanı Ataman ise: “Paranın resmi kıymeti tamamen korunmuştur. Paranın kalitesi düşülerek kıymeti yükselmiştir” dedi. Soysal, Bilgin ve Arkan’ın konuşmalarından sonra, Türk Parasını Koruma Kanununun yürürlük süresinin uzatılması ile ilgili kanun tasarısı kabul edilerek kanunlaştı.¹¹⁸ Daha sonra Danıştay bütçesinin görüşülmesine geçildi. Sonrasında maddeler üzerindeki görüşmelerde tamamlanarak ‘İstatistik Genel Müdürlüğü’ bütçesinin görüşmelerine başlandı. CHP Milletvekili Sırrı Atalay seçim istatistiklerinin tutulmasının siyasi hayattaki etkileri üzerinde durdu.¹¹⁹*

7. Bütçe Görüşmelerinin Sona Ermesi

Bütçe görüşmelerinin 1 Mart’a kadar bitmesi için müzakereler aralıksız devam etti.¹²⁰ Millî Savunma Bakanlığı bütçesinin müzakeresinde, imar işlerinde askeri vasıtaların kullanılması tenkit edildi. Vasıtaların bu sebeple hurda haline geldiği iddia edildi. Millî Savunma Bakanı Ethem Menderes iddialara verdiği cevapta askerî vasıtaların imar işlerinde kullanılmasının kanuni olduğunu belirtti.¹²¹ Maliye ve Millî Eğitim bütçelerinin görüşülmesi esnasında CHP’lilerle Başkan ve DP’liler arasında sert tartışmalar yaşandı. CHP grubu adına kürsüye gelen Burdur Milletvekili Fethi Çelikbaş, devlet borçlarının bütçede tam olarak gösterilmediğini söyledi. Celal Bayar’ın bir konuşmasına atıfta bulunarak enflasyonun milletleri iflasa sürükleyebileceğini, DP’nin ilk bütçesinden itibaren enflasyonist bir siyaset izlediğini söyledi.¹²² Maliye Bakanlığı bütçesinin görüşülmesinde CHP grubu adına kürsüye çıkan Fethi Çelikbaş 1954’den sonra yapılan yatırımlarda israfa gidildiğini belirtti. Eleştirilere cevap veren Maliye Bakanı Polatkan: “*Bugün*

117 “*Türk Parasının Kıymeti Tartışmalara Neden Oldu*”, *Akşam*, 25 Şubat 1959, s. 1, *Bütçe müzakerelerinin dördüncü gecesinde, çalışmalarını 1 Mart’a kadar tamamlayabilmek için zamanın daraldığı görüldü ve müzakere müddeti uzatıldı. Çarşamba sabahı 4,30 a kadar çalışan Meclis, aynı gün saat 10 da yeniden toplanarak gece 24 e kadar aralıksız -yani nazarî olarak yemeden, içmeden çalışmaya karar verd.* *Akis*, 28 Şubat 1959, s. 9.

118 “*Türk Parası*”, *Akşam*, 25 Şubat 1959, s.5, “*Meclis’te Gürültü ve Kavgalar Oldu*”, *Vatan*, 25 Şubat 1959, s. 5.

119 “*Meclis’te Gürültü ve Kavgalar Oldu*”, *Vatan*, 25 Şubat 1959, s. 5.

120 “*Bütçe Müzakereleri Süratle Tamamlanıyor*”, *Akşam*, 26 Şubat 1959, s. 1, *Dün gider bütçesinin TBMM de bugünkü müzakeresinde muhalefet milletvekilleri 50 imzalı bir tahrir vererek Doğu illerinin kalkınması için bütçeye 50 milyon liralık ödenek konulmasını istemişler, fakat bu teklif Genel Kurulca reddedilmiştir. Ayrıca, İstanbul’un imarı için ayrılan 50 milyon liradan 200 bin Uranın Maraş Belediyesine verilmesi hakkında Maraş milletvekili Emin Soysal’ın verdiği tahrir de reddedilmiştir.* *Akşam*, 26 Şubat 1959, s. 1

121 “*Bütçe Müzakereleri*”, *Akşam*, 26 Şubat 1959, s. 5.

122 “*Mecliste Cezalar Birbirini Kovaladı*”, *Vatan*, 26 Şubat 1959, s. 1.

yardımsız yaşayan millet var mı? Allah bir Amerika'ya vermiş. Demokrasi cephesindekiler hep ondan alıyorlar. İngiltere alıyor, Fransa alıyor. Bu yardımı beğenmiyoruz diyemiyorlar. Bunu beğenmeyen babayiğit Türkiye'de yok. Bütün dünyanın şu yardımı ben de alayım diye kıvrandığı bir devirde bunu küçümsemek doğru değildir” sözleriyle muhalefetin eleştirilerine cevap verdi.¹²³ Maliye Bütçesinin kabul edilmesinin ardından Milli Eğitim Bakanlığı (Maarif Vekâleti Bütçesi) bütçesinin görüşülmesine başlandı.¹²⁴

Milli Eğitim Bakanlığının bütçesinin görüşülmesi sırasında başkan komisyon adına DP Diyarbakır milletvekili Mehmet Hüsrev Ünal'a söz verdi. Hemen her devirde eğitime verilen önemi belirterek konuşmasına başlayan Ünal, bütün itina ve özene rağmen Milli Eğitim'in beklenen gelişmeyi gösteremediğini, üniversitelerin ise tam bir muhtariyet içinde olduğunu belirtti. CHP Ordu milletvekili Ferda Güley ise üniversitelere baskı yapıldığını öne süren bir konuşma yaptı. Güley'in konuşması esnasında bazı DP'li milletvekilleri konuşmacıya müdahale etti.¹²⁵ Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesi müzakerelerinde CHP adına konuşan Turhan Feyzioğlu, üniversite muhtariyeti üzerine konuştu. Feyzioğlu; “Üniversitenin sesini kısmak, ışıktan kaçıp karanlığa sığınmak demektir. Bir memlekette üniversite hocasını dilediği takdirde işten uzaklaştırma yetkisi siyasi iktidarın elindeyse, o ülkede ilim hürriyeti tahdit ve tazyik altındadır” sözleriyle iktidarın uygulamalarını eleştirdi.¹²⁶ Feyzioğlu, eğitim camiasında fedakâr bir şekilde çalışan öğretmenlerin hayat standartlarının yükseltilemediğini, öğretmenlerin terfilerinin kadrosuzluk nedeniyle gerçekleşemediğini belirterek halk eğitimi konusunda Bakanlığın çalışmalarının yetersiz olduğunu aktardı. Feyzioğlu'nun bu eleştirilerine DP grubu adına Denizli milletvekili Mehmet Karasan cevaplandırarak iddiaları ret etti. Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcı ise üniversite muhtariyetinin zedelenmediğini belirterek yapılan işler hususunda açıklamalar yaptı. Nihayetinde yeterlilik önergesi kabul edilerek fasıllara geçildi.¹²⁷ Milli Eğitim Bakanlığı bütçesinin kabulünden sonra Bayındırlık Bakanlığı bütçesinin görüşülmesine başlandı.¹²⁸ Bayındırlık Bakanlığının bütçesinin görüşülmesinde CHP grubu adına Gümüşhane milletvekili Nihat Sargınalp İstanbul'da yapılması düşünülen asma köprü hakkında konuştu.¹²⁹ Sargınalp, bakanlık bütçesinin bir önceki yıla göre eksik olduğunu belirtti. DP Meclis Grubu adına söz alan Gaziantep milletvekili Süleyman Kuraner, hükûmete teşekkürle başladığı konuşmasında, rakamlarla DP iktidarının 1950'den beri bayındırlık sahasının her kolunda göstermiş olduğu işlerden örnekler verdi. Kuraner'in konuşması DP milletvekilleri tarafından sık sık alkışlandı.¹³⁰ İmar ve İskân Bakanlığı bütçesinin görüşmeleri sırasında CHP Grubu adına söz alan Arif Hikmet Onat, ülkede yapılan imar faaliyetlerinin bir plan ve programa dayanmadığını, iskan ve toprak dağıtım işlerinin iyi yürütülmediğini belirterek Bakanlık çalışmalarını eleştirdi. DP Grubu adına konuşan Konya milletvekili Himmet Ölçmen'den sonra kürsüye İmar ve İskân Bakanı Medeni Berk geldi. Bakan yapılan eleştiri ve değerlendirmeleri cevapladı. Bakan, yapılan işlerin gelişigüzel yapılmadığını, Ankara, İstanbul, İzmir ve Bursa'da birer 'planlama dairesinin' tesis

123 “Bütçe Müzakereleri”, *Akşam*, 26 Şubat 1959, s. 5.

124 “Maarif Vekili Asılsız Tenkitleri Dün Çürüttü”, *Zafer*, 26 Şubat 1959, s.1.

125 “Mecliste Cezalar Birbirini Kovaladı”, *Vatan*, 26 Şubat 1959, s. 5, “Maarif Vekili Asılsız Tenkitleri Dün Çürüttü”, *Zafer*, 26 Şubat 1959, s.1.

126 “Bütçe Müzakereleri”, *Akşam*, 26 Şubat 1959, s. 5.

127 “Mecliste Cezalar Birbirini Kovaladı”, *Vatan*, 26 Şubat 1959, s. 5.

128 “Mecliste Cezalar Birbirini Kovaladı”, *Vatan*, 26 Şubat 1959, s. 5.

129 “Bütçe Müzakereleri”, *Akşam*, 26 Şubat 1959, s. 5.

130 “Mecliste Cezalar Birbirini Kovaladı”, *Vatan*, 26 Şubat 1959, s. 5.

edildiğini söyledi. Bu dairelerde yabancı imar profesörlerinden istifade edildiğini bildirdi. Ayrıca İstanbul'un imarında muhalefetin yapmış olduğu eleştirilerin yerinde olmadığını dile getirdi. İmar ve İskân Bakanlığı bütçesinin kabulünden sonra İçişleri Bakanlığı bütçesinin müzakerelerine geçildi. İlk sözü CHP Grubu adına Avni Doğan aldı ardından bir DP'li milletvekili CHP'yi kanunlara saygı göstermemekle suçladı. Akabinde kürsüye CHP Hatay milletvekili Sırrı Hocaoğlu geldi. Hocaoğlu, mevcut şartlar altında basın ve toplantı hürriyeti istemenin beyhude olduğunu belirtti. Daha sonra Jandarma Genel Kumandanlığı bütçesi kabul edildi. Hariciye Vekâleti bütçesinin müzakeresinden sonra 1959 yılı bütçe kanun tasarısının müzakeresinin tamamlanacağı bildirildi.¹³¹

TBMM'nde Bayındırlık, Ticaret, Sağlık, Gümrük ve Tekel, Ziraat, Ulaştırma, Çalışma, Sanayi Bakanlıklarının dâhil olduğu toplam sekiz Bakanlık bütçesi, görüşmeleri tamamlanarak kabul edildi. Bayındırlık Bakanlığı bütçesi bitirilmeden önce verilen bir önerge ile konuşmaların 20 dakikadan 10 dakikaya indirilmesi kabul edildi. Büyük gürültülere yol açan önergenin görüşülmesi sırasında, Başkan Vekili Mahmut Goloğlu, CHP'li Şahap Kitapçı'ya bir ihtar cezası verdi.¹³² Büyük Millet Meclisinin toplantısında memur ve emeklilerle ilgili kanun tasarıları tamamlanmış ve daha sonra Dışişleri Bakanlığı Bütçesi görüşülmüştür. İlk sözü Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu aldı. Zorlu, Doğu ve Batı bloku arasındaki gerginliği tahlil ederek gerginliğin sebepleri arasında sosyal, iktisadi meseleler kadar jeopolitik faktörlerin de bulunduğunu ifade etti. Türkiye'nin bütün ülkelerle dost olma arzusu taşıdığını ve çalışmaların hedefinin bu olduğunu belirtti. Ortadoğu sorunlarına değinerek Bağdat Paktının önemini vurguladı. Bağdat Paktının amacının Ortadoğu'ya komünizm sızmasının önlenmesi olduğunu söyledi. Dünya politikasının tahlilini yapan Zorlu, daha sonra Kıbrıs konusuna değindi. Kıbrıs anlaşmasının ve statüsünün maddelerini tek tek ele alarak değerlendirdi.¹³³ Dışişleri Bakanlığı bütçesi kabul edildikten sonra İktisadi İşbirliği Teşkilatı bütçesine geçildi ve kabul edildi.¹³⁴ Daha sonra kürsüye Halk Partisi adına Gülek geldi. Gülek, Kıbrıs konusunda Londra anlaşmasının bölgeye barış getirdiğini söyledi. Anlaşmalarla Türkiye ile Yunanistan arasındaki dostluğun tekrar mümkün olabileceğini belirterek temennisinin Londra anlaşmasının tahkikatının Kıbrıs halkının ahenkle yaşamasını temin etmesi olduğunu ifade etti. Gülek'in sözleri TBMM'nin tüm milletvekilleri tarafından kuvvetle alkışlandı. Akşam saatlerinde devam eden Dışişleri Bakanlığının bütçe görüşmelerinde iktidar ve muhalefet arasındaki tartışmalar sertleşti. Söz alan CHP Ankara milletvekili Bülent Ecevit, Kıbrıs meselesinde verilen vaatler ve tavizler karşısında hükûmetin kendilerinden teşekkür beklemelerinin tabii olduğunu belirtti. Bu sözler DP grubunca tepkiyle karşılandı. Ecevit konuşmasında: *"Kıbrıs politikası hükûmetin dış politikasının istikrarsızlığını gösterir. Bu neticeye varılacak olduktan sonra I.nci Macmillan plânını neden şiddetle reddettik. Bu neticeyi kabul edecektik de Türk milletine yerine getirilmesi İmkânsız vaatleri niçin söyledik. Muhalefet Türkiye'de dış politika konusunda iktidarı desteklemesi hiç bir memlekette kıyas kabul etmeyecek ölçüdedir"* dedi. Ecevit'ten sonra kürsüye gelen Zorlu, kısa bir konuşma yaptı. Verilen yeterlilik önergesi CHP'li milletvekillerinin de katılımıyla kabul edildi. Dışişleri Bakanlığı Bütçesinin tümü üzerine yapılan müzakereler bitti. İktisadi işbirliği bütçesi konuşulurken DP Grup Başkanı Atıf Benderlioğlu, başkanlığa iki önerge verdi. Önergeler

131 "Bütçe Görüşmeleri", *Vatan*, 28 Şubat 1959, s. 5.

132 "Mecliste İşçi Sigortaları Kurumu Tenkide Uğradı, Sekiz Bakanlığın Bütçesi Kabul Edildi", *Akşam*, 27 Şubat 1959, s. 1.

133 "Dün Gece 1959 Bütçesini 151 Aleyhte ve 1 Çekimsere Karşı 363 Oyla Kabul Eden Meclis Yarın Kıbrıs Meselesini Görüşecek", *Vatan*, 1 Mart 1959, s. 1.

134 "Meclis Yarın Kıbrıs Meselesini Görüşecek", *Vatan*, 1 Mart 1959, s. 5.

hükûmetin dış politikasının genel hatlarını ve Kıbrıs meselesinde varılan anlaşmaların tasvibini talep ediyordu. CHP milletvekilleri önergeye şiddetle itiraz ettiler. Buna rağmen, başkan vekili İbrahim Kirazoğlu önergeleri oya koydu ve kabul edildi. Daha sonra Başbakan Adnan Menderes'in söz istedi. Menderes:

“İşlerin aceleye getirilmesi lüzumu olmadığını ifade etmek için huzurunuzda gelmiş bulunuyorum. Verilen tahrir iki maddeyi ihtiva etmektedir. Muhalefete mensup arkadaşlar olabilir ki genel olarak takip olunan politikayı, dış politikamızın heyeti umumîyesini tasvip etmezler. Yahut ta umumî politikayı millî menfaatler icabı sayarlar. Fakat Kıbrıs meselesinin varmış olduğu neticede şu veya bu noktayı beğenmediklerinden tahririn heyeti umumîyesi ürerinde menfî rey verirler. Arz ediyorum ki bu iki meseleyi birbirinden ayırt etmek suretiyle görüşelim.”¹³⁵

Daha sonra gider bütçesinin oylamasına geçildi. 4.062.816.796 gider 1.917.813.804 de yatırım fasılları kabul edildi. Böylece gider bütçesi 5.939.630.000 olarak belirlendi.¹³⁶ Varidat Bütçesi hakkında CHP Meclis Grubu adına İlyas Seçkin yaptığı konuşmada:

“1959 malî yılı varidat tahminleri Hükûmetçe 5 milyar 997 milyon 800 bin lira olarak Büyük Meclise takdim edilmiş ve Bütçe Encümenince yapılan tetkikler sonunda bu tahminler 5 milyar 980 milyon 630 bin lira olarak tespit olunmuştur. Bu yıl varidat tahminleri 1958 yılı tahminlerinden 1 milyar 505 milyon lira fazladır. Artış nispeti %31,6 dir. Şimdiye kadar tatbik edilen bütçelerde bir evvelkiye nazaran artış en çok %12 ilâ % 20 arasında bulunurken 1959 yılı varidat tahminlerinin bu şekilde emsiline nazaran anormal bir nispet dâhilinde yükselmiş olması varidat membalarında meydana gelen normal bir artış dolayısıyla değildir. Bu artışın başlıca sebepleri 4 Ağustos kararlarıyla paramızın dış değerinin %222 nispetinde düşürülmesi neticesinde Gümrük resimleriyle ithalden alınan İstihsal vergilerinde meydana gelmesi beklenen bir milyanın üstünde bir fazlalık ile tekel maddelerine yapılan ehemmiyetli miktardaki zamlardır” dedi.¹³⁷

28 Şubat 1959 da bütçe görüşmeleri sona ermiştir. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, sona eren 1959 mali yılı bütçe görüşmeleri sonunda bir konuşma gerçekleştirmiştir. İnönü konuşmasında:

“Muhterem arkadaşlarım, bütçe müzakereleri münasebetiyle âdetimiz olduğu üzere ve siyasi hayatımızda tek fırsat olarak hükûmetin bütün çalınmalarına temas ettik. İktisadi ve mali mevzularda şikâyetlerimizi etraflıca izaha çalıştık. İç siyasi meselelerde fikrimizi bir kere daha hulâsa etmek isterim. Dikkate şayan olan nokta, bütçeden evvel şikâyet ettiğimiz iç politika meselelerinde bütçeden sonra bir aydınlığa varmamış olmamızdır” dedi.¹³⁸

135 BMM’si Bütçeyi 151’e Karşı 363 Oyla Kabul Etti, *Akşam*, Mart 1959, s. 1,5.

136 BMM’si Bütçeyi 151’e Karşı 363 Oyla Kabul Etti, *Akşam*, Mart 1959, s. 1,5, Türk Başbakanı Menderes ve Yunan Başbakanı Karamanlis’in imzaladıkları metin Garanti Antlaşmasıdır. Garanti Antlaşması Enosis ve Taksim tezlerinin tamamen yasaklanacağını belirterek Kıbrıs’ta kurulacak yeni anayasal düzenin korunması Türkiye, İngiltere ve Yunanistan’a garanti ettirilmekteydi. Belirlenen ilkelerin çiğnenmesi durumunda tarafların toplu ya da tek başına Kıbrıs içinde harekete geçme hakkı; düzeni yeniden sağlama ve sınırlı olmak şartıyla tanınmaktaydı, Ali Gevgilili, *Yükseliş ve Düşüş*, İstanbul: Altın Kitaplar Matbaası, 1981, 125, *TBMM Tutanak Dergisi*, İ:48, 28.02.1959, C.1, s. 1392.

137 *TBMM Tutanak Dergisi*, XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:48, 28.02.1959, s. 1401.

138 İnönü’nün Meclis’te Dünkü Konuşması, *Ulus*, 1 Mart 1959, s.1, *TBMM Tutanak Dergisi*, XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:48, 28.02.1959, s. 1411.

CHP Grubu adına görüş ve düşüncesini ifade eden İsmet İnönü rejim meselesi, basın hürriyeti, toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanunu gibi konulara temas etti.¹³⁹ Basın hürriyeti konusuna değinen İnönü, basın meselesini halletmenin iki yolu olduğunu belirterek bunları açık ifadeli basın hürriyetini esas tutan kanun ve bağımsız mahkemeler olarak belirtti. DP adına konuşan Samet Ağaoğlu, konuşmasında bilhassa İnönü'nün basın ve ispat hakkı mevzuundaki sözlerine cevap verdi.¹⁴⁰ Büyük Millet Meclisinde dokuz gün geceli gündüzlü devam eden Bütçe Müzakereleri gece saatlerinde sona erdi. Hariciye Bütçesinin de kabulüyle yeni yıl bütçesi açık oya sunuldu.¹⁴¹ Saat 23.50 de 1959 mali yılı bütçesi için açık oylamaya geçildi.¹⁴² DP'nin oylarıyla 1959 yılı bütçesi kabul edildi.¹⁴³ 515 katılımla 363 kabul, 151 ret ve 1 çekimsiz oy kullanıldı. Oylama sonrası Başbakan Adnan Menderes, kürsüye gelerek hükûmete verilmiş olan itimat nedeniyle teşekkür etti. Hükûmetin icraatlarına devam edeceklerini belirterek muhalefetin yapıcı tenkitlerini şükranla kabul ettiklerini ve bu tenkitlere sebep olan konuları yerine getirmeye çalışacaklarını belirtti.¹⁴⁴ DP'nin diğer bütçeleri gibi 1959 yılı bütçesi de memur maaşları, emekli, dul ve yetim maaşları ile diğer personel maaşlarının artırılmasını hedef tutan kanunlarla birlikte kabul edildi.¹⁴⁵

Önergede hükûmetin takip ettiği Kıbrıs politikasının tasvip edilmesi isteniyordu. CHP grubu adına konuşan Nüvit Yetkin, Kıbrıs antlaşması incelenmeden konuyla ilgili oylamaya geçilmesinin doğru olmadığını ifade etti. CKMP Kırşehir milletvekili Osman Bölükbaşı da aynı görüşü savundu. CHP Sivas milletvekili Turhan Feyzioğlu da konuyu aynı yönden ele alan konuşmasında sonra kürsüye gelen Adnan Menderes, muhalefetin görüşüne katıldığını belirtti. Meclis Başkanı Kıbrıs konusunun ayrı bir oturumda görüşüleceğini kararlaştırılarak oturumu kapattı.¹⁴⁶

139 Bütçe Layihası, *Zafer*, 1 Mart 1959, s.3.

140 "BMM'si Bütçeyi 151'e Karşı 363 Oyla Kabul Etti", *Akşam*, 1 Mart 1959, s. 5

141 "Bütçe Layihası Kanunlaştı", *Zafer*, 1 Mart 1959, s.1.

142 "BMM'si Bütçeyi 151'e Karşı 363 Oyla Kabul Etti", *Akşam*, 1 Mart 1959, s. 5.

143 S. Güngör, "a.g.e.", s. 493.

144 "BMM'si Bütçeyi 151'e Karşı 363 Oyla Kabul Etti", *Akşam*, 1 Mart 1959, s. 5, Başbakan Adnan Menderes: "Hükümetinizin, bu bütçenin tatbikatında büyük bir titizlikle, memleket ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmak suretiyle, memlekete yeni yeni eserler kazandırmak, memleketi yeni yeni muvaffakiyetlere ulaştırmak yolunda bütün dikkat ve gayreti sarfedeceğini Yüksek Huzurunuzda arz ve ifade etmek isterim. Geçmiş yıllardan bugünün Türkiye'sini ayıran mesafe, ne kadar muazzam ise, bundan sonra da bugünün Türkiye'sinden yarının Türkiye' sini ayıran mesafe hatta daha mütezayit bir nispette, daha muazzam olacaktır. Çünkü memleketimizin imkânları düne nispetle, bugün çok daha artmış bulunmaktadır. Gelecek sene nasip olur, bugünleri idrak edecek olursak, gelecek bütçe müzakerelerini bu şekilde yapıp bitirdiğimiz zaman, göreceksiniz ki, memleketin muvaffakiyetleri ve eserlerin bilançosu bir sene içinde daha da yükselmiş ve hepimizin göğsünü iftiharla kabartacak bir seviyeye vasil olmuş bulunacaktır. Hükümet büyük bir şevkle, büyük bir gayret ve büyük bir titizlikle yeni malî senenin içine yeni bütçe ile şu andan itibaren girmiş ve başlamış olacaktır", *TBMM Tutanak Dergisi*, XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:48, 28.02.1959, s.1414, *TBMM'si bütçeyi 151'e karşı 363 oyla kabul etti*, "BMM'si Bütçeyi 151'e Karşı 363 Oyla Kabul Etti", *Akşam*, 1 Mart 1959, s. 1.

145 "Müzakerelerin Muhassalası", *Zafer*, 1 Mart 1959, s.3.

146 Meclis Yarın Kıbrıs Meselesini Görüşecek", *Vatan*, 1 Mart 1959, s.5.

Sonuç

Bütçe çalışmaları hükümetlerin sağlık, milli eğitim, milli savunma ve bayındırlık gibi birçok sahada takip edeceği yol konusunda bilgi verir. Bunun dışında yürütülen iç ve dış politikaya dair önemli ipuçları içerir. Bütçe görüşmelerinde sadece bütçe ile alakalı mevzular değil iktidar ve muhalefetin farklı konular üzerindeki söylem ve eleştirileri de yer alır. Hükümetin çalışma programı olan bütçede, halk adına yapılacak işler tespit edilerek ortaya konur. Cumhuriyet tarihinde ki tüm bütçe müzakereleri gibi 1959 yılında gerçekleşen bütçe görüşmeleri de Mecliste uzun uzun tartışılmıştır. İktidar bütçe görüşmelerinde ekonomik politikaların en iyi şekilde yönetildiğini ve ortaya konulan başarılı işleri savunurken, muhalefetin eleştirisi başta ekonomi politikaları olmak üzere ülkenin iyi yönetilmediği olmuştur. 1959 yılı bütçe görüşmeleri özellikle iktidarda yer alan DP ile muhalefette olan CHP'si arasında karşılıklı iddia ve cevaplarla geçmiştir. 1950 yılı seçimleri sonucunda Demokrat Partinin iktidara gelmesi ve CHP'nin muhalefete çekilmesi ile iktidar-muhalefet çekişmesi başlamıştır. Özellikle 1957-1960 arası dönem, bu mücadelenin en sert olduğu zaman aralığıdır. Bu açıdan 1959 yılı bütçe görüşmeleri, önceki yıllarda yapılan bütçe müzakerelerinden ayrı bir önem taşır. DP iktidarının son evresine girilen bu süreçte bütçe görüşmeleri üzerinden iktidara yönelik şikâyet ya da eleştirilerin dozunun biraz daha arttığı görülmektedir. Müzakerelerde muhalefet, iktidarın çeşitli sahalardaki politikalarını ve uygulamalarını sert bir şekilde eleştirirken, iktidar yapılan işlerin takdir edilmemesi ve görmezden gelinmesinden şikâyet etmiştir. İktidar kendisine yönelik eleştiri yapanlara ve özellikle muhalefette öne çıkan CHP'ye kendi iktidar oldukları dönemdeki eksik ya da yanlış buldukları uygulamalar üzerinden cevap vermiştir.

1959 yılı bütçesine dair TBMM'nde bütçeyi takdim konuşmasını DP'li Hasan Polatkan yapmıştır. Daha sonra CHP Meclis grubu adına Ankara milletvekili İsmail Rüştü Aksal ve DP Meclis grubu adına Manisa milletvekili Samet Ağaoğlu bütçeye dair görüşlerini sunmuşlardır. Hasan Polatkan hükümet olarak iktisadi politikalarda hedefin, milletin hayat seviyesinin gelişmiş ülkelerdeki seviyeye ulaşmak olduğunu belirtmiştir. 1959 bütçe müzakerelerinde CHP'li İsmail Rüştü Aksal iktidarın ekonomi politikalarını sert bir dille eleştirerek hükümete güvenoyu vermeyeceklerini ifade etmiştir. Aksal, yatırımların keyfi yapıldığı, enflasyonun tehlike arz ettiği, sanayinin düşük kapasite ile çalışması nedeniyle maliyetlerin yükseldiğini ve dar gelirliyle yüklenen yükün büyük olduğunu iddia etmiştir. DP'li Zeyyat Mandalinci, Hıfzı Oğuz Bekata, Mükerrrem Sarol gibi isimler hem yapılan eleştirilere yanıt vermiş hem de bütçeye dair görüşlerini açıklamışlardır. Zeyyat Mandalinci muhalefetin kalkınmayı inkâr ettiğini belirterek kalkınma olan ülkelerde fiyat artışlarının olağan olduğunu ifade etmiştir. DP İzmir milletvekili Behzat Bilgin, 1959 bütçesinin yapıcı ve yaratıcı olduğunu ifade etmiştir. CHP'li milletvekilleri ise ekonomi konusunda hükümete yapılan uyarıların dikkate alınmadığı dile getirmişlerdir. DP'li milletvekilleri, Halk Partisi döneminde kredi açığı olduğunu, ziraatın durduğunu ileri sürmüşlerdir. Görüşmelerde zaman zaman tansiyon yükselmiş bazı milletvekillerinin sözleri nedeniyle Mecliste 'ki hava gerilmiştir. Bu duruma örnek konuşmalardan birisi de CHP'li Suphi Baykam'ın konuşması olmuştur. Baykam, DP'nin programının vaatleri ile bir alakasının kalmadığını söylemiştir. Baykam, basının iktidar tarafından tahrif edildiği eleştirisini dile getirmiştir. Yatırımlara karşı olmadığını söyleyen Baykam, yatırımların bir program dâhilinde yapılmadığını dile getirmiştir. Bu sözlerle DP İzmir Milletvekili Behzat Bilgin, Halk Partisi sözcüsü Aksal'ın ekonomik ve mali bir tahlil değil bir propaganda konuşması yaptığını söyleyerek cevap vermiştir. Suphi Baykam'ın sözlerine

DP'li Samet Ağaoğlu da cevap vermiştir. Ağaoğlu cevabi konuşma esnasında CHP'ye yönelik sert sözlerde bulununca CHP'liler Meclis sıra kapaklarını vurmaya başlamışlar bazı milletvekilleri bu nedenle uyarı ve maaş kesinti cezası almıştır. 1959 bütçe görüşmelerinde tansiyonu artıran bir başka gelişme ise Hikmet Bayur'un konuşmasından sonra yaşanmıştır. 12 Şubatta başlayan 1959 yılı bütçe görüşmeleri 1 Mart'a kadar devam etmiştir. 28 Şubat 1959'da sona eren bütçe kanunu 363 kabul, 151 ret ve 1 çekimser oy ile yürürlüğe girmiştir.

KAYNAKÇA

Resmi Yayınlar

TBMM Tutanak Dergisi

XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:40, 20.02.1959.

XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:41, 21.02.1959.

XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:42, 22.02.1959.

XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:43, 23.02.1959.

XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:45, 25.02.1959.

XI. Dönem, Cilt:7, Birleşim:48, 28.02.1959.

Sürelî Yayınlar

Akis

Akşam

Milliyet

Ulus

Vatan

Zafer

Araştırma ve İnceleme Eserler

Ahmad, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Çev. Ahmet Fethi. Hil Yay., İstanbul, 1992.

Akın, Rıdvan, *Gazi'den Günümüze Cumhurbaşkanlığı (1923-2007)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

Albayrak, Mustafa, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004.

Anadol, Cemal, *Türk Siyaset Tarihinde Demokrat Parti*, Yeni Kuvayı Milliye Yayınevi, İstanbul, 2004.

Apuhan, Recep Şükrü, *27 Mayıs'tan Yassıada Mahkemelerine Menderes*, Timaş Yay., İstanbul, 2010.

Birand Mehmet Ali, DüNDAR Can, ÇAPLI Bülent. *Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu*,

Milliyet Yay., İstanbul, 1991.

Çavdar, Tevfik, Türkiye'nin *Demokrasi Tarihi*, İmge Kitapevi Yayınevi, Ankara, 2008.

Eroğul, Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara, 1990.

Güngör, Süleyman, *Muhalefette CHP*, Alternatif Yayınevi, Ankara, 2004.

Jan Zürcher, Erik. *Moderleşen Türkiye'nin Tarihi*. Çev. Yasemin Saner Gönen, İletişim Yay., İstanbul, 1993.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, "Bir Vatandaş Olarak", *Ulus*, 24 Şubat 1959.

Karpat, Kemal H., *Türkiye'de Siyasal Sistemin Evrimi (1876 -1980)*, Çev. Esin Soğancılar, İmge Kitapevi Yay., Ankara, 2007.

Killi, Suna, *27 Mayıs 1960 Devrimi, Kurucu Meclis ve 1961 Anayasası*, Boyut Matbaacılık, İstanbul, 1998.

Killi, Suna. *1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler*. Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul, 1976.

Okyar, Osman, "Bütçenin Mecliste Müzakeresi", *Akis*, 28 Şubat 1959.

Sertkaya, İbrahim, *Demokrasi Yolunda Bir Hayat Adnan Menderes*, Yağmur Yay., İstanbul, 2008.

Tuncay, Mete, Koçak, Cemil vd., *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye (1908 – 1980)*, Cem Yayınevi, Ankara, 1989.

Yavuzalp, Ercüment, *Menderes'le Anılar*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991.

Yazman, M. Öğüt, *Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi*, Tisa Matbaacılık, Ankara, 1974.

Yılmaz, Ensar. *Türkiye'nin Demokrasiye Geçiş Yılları*. İstanbul: Birey Yayıncılık, 2008.

Yücel, Hüseyin, *Cumhuriyet Ekonomisinin Kuruluşu ve Gelişimi*, Türkiye Barolar Birliği Yay., Ankara, 2017.

Tezler

Bağlı, Mehmet Selim, "TBMM'nin Bütçe Hakkı Kullanımı Durumu: 5018 Sayılı Kanun Sonrası Bütçe Kullanımı Hakkında Etkinlik Düzeyinin Ölçümü", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Ekonomisi (Maliye) Anabilim dalı, Ankara, 2014.

Kınalı, Gürhan, *Bütçe Görüşmeleri Ekseninde Türkiye Ekonomisi (1946- 1950)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2009.